W NUMERZE:

Czasopis

Pismo Informacyjno-Kulturalne Wschodniej Białostocczyzny

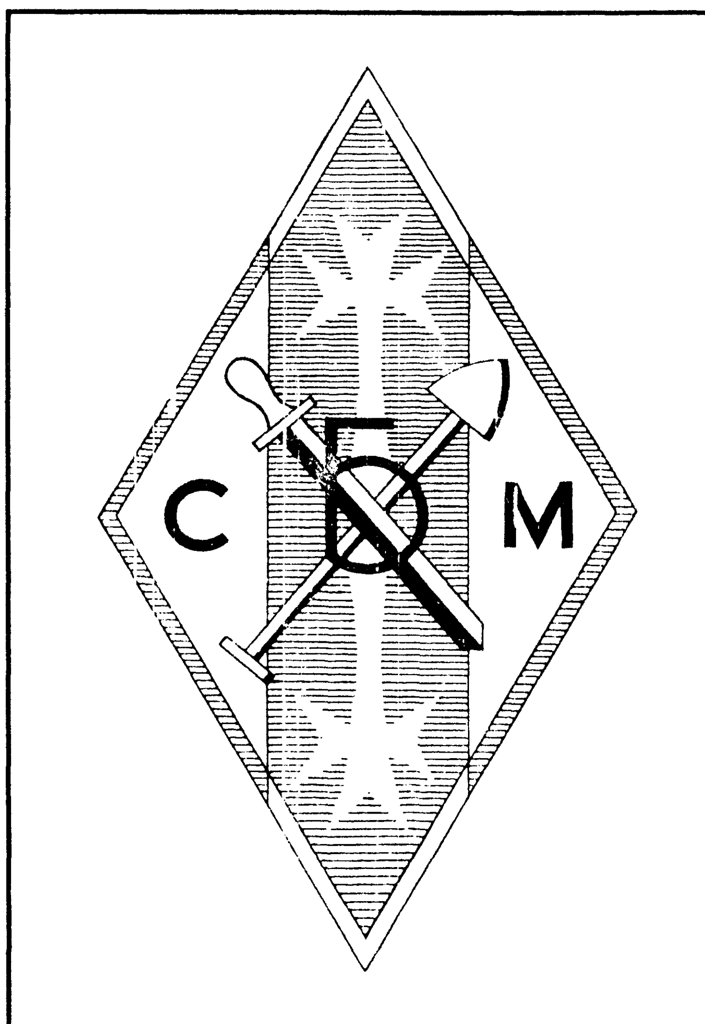
Sokółka
BIAŁYSTOK
Bielsk P.
Hajnówka
Siemiatycze

CENA 4000 zł ROK IV NR 7-8(31-32) LIPIEC-SIERPIEŃ 1993 ISSN 1230-1876

TAJEMNICE NAZW MIEJSCOWOŚCI

str. 5

САЮЗ БЕЛАРУСКАЙ МОЛАДЗІ

Rozpoczynamy publikację wspomnień **Jana Żamojcina** dotyczących bodaj najmniej znanej karty z najnowszej historii Białorusi — powstania i działalności Związku Młodzieży Białoruskiej (...). Ta młodzieżowa organizacja powstała i działała na Białorusi pod okupacją niemiecką w latach 1943-44. W jej szeregach byli młodzi ludzie, Białorusini, którzy w niezwykle trudnych i skomplikowanych warunkach usiłowali prowadzić działalność narodową. Po wojnie ZMB został przez władze radzieckie uznany za organizację faszystowską i antypaństwową, a jej przywódców i szeregowych członków skazywano na długoletnie zsyłki do stalinowskich obozów koncentracyjnych.

Dotychczas nie ukazały się żadne poważniejsze publikacje dotyczące tej problematyki. Również białoruska emigracja przemilczała ten przejaw życia narodowego okupowanej Białorusi.

Jan Żamojcin, związany z białoruskim podziemnym ruchem wyzwoleńczym, był kierownikiem średniego szczebla w Związku Młodzieży Białoruskiej. Jego wspomnienia, oprócz autentyczności relacji z pierwszej ręki, posiadają także walor szerszego spojrzenia na sytuację organizacyjną ZMB i realia społeczno-polityczne okupowanej Białorusi. Za przynależność do ZMB autor został aresztowany przez KGB i osadzony w obozie koncentracyjnym w Kazachstanie. Przeżył. **(J.M.)**

Ten numer "Czasopisu" zawiera ośmiostronicowy dodatek "Czasopis-Sustreczy", który przygotowaliśmy wspólnie ze studentami z Białoruskiego Zrzeszenia Studentów jako rodzaj gazety festiwalowej na tegoroczne "Basowiszcza". Sądzimy, że lektura dodatku zainteresuje nie tylko młodzież i sympatyków gródeckiej imprezy.

W pozostałej części pisma, jak zwykle: aktualna publicystyka, interesujące wywiady i stałe pozycje.

Przyjemnej lektury!

red.

Прайшло 50 год ад часу заснавання Саюза беларускай моладзі ў чэрвені 1943 года. Гэты масавы рух беларускай моладзі, калі ўзяць пад увагу ягоную масавасць і дынаміку росту, можна параўноўваць толькі да сялянскай „Грамады" з дваццатых гадоў нашага стагоддзя. На жаль, Саюз беларускай моладзі не дачакаў, пакуль што, саліднага манаграфічнага апрацавання. У сувязі з гэтым, мэтай маіх успамінаў ёсць прынамсі частковае прыбліжэнне гэтай з'явы, якая ўзнікала ў складаных палітычных і грамадскіх умовах таго часу.

Аўтар

У Беларусі пад канец нямецкай акупацыі крыжаваліся інтарэсы Польшчы і Расеі. Адначасова з уваходам гітлераўскіх войскаў у чэрвені 1941 года, на заходнія абшары Беларусі накіраваўся з Польшчы (Генеральнага Губернатарства) добра сарганізаваны палітычны і адміністрацыйны польскі патэнцыял, пад аховай магутнага ўжо ў той час польскага ўзброенага падполля.

Апрача польскага падполля, у гадах 1942/43 на тэрыторыі цэлай Беларусі пад нямецкай акупацыяй, дзейнічала таксама савецкае (чытай — расейскае) падполле. Яго мэтай было сарганізаванне шырокай сеткі партызанскіх атрадаў з мэтай адбудовы на Беларусі бальшавіцкага ладу.

У заходняй частцы краіны мясцовая адміністрацыя падпарадкаваная немцам, была ў абсалютнай большасці насаджана палякамі. На ўсход ад Менска — савецкім зрусіфікаваным або рускім элементам з глыбокімі наступствамі гэтых фактаў.

У сферы зацікаўлення як палякаў, так і расейцаў была, між іншым (а можа перш за ўсё) беларуская моладзь. Усяму гэтаму спадарожнічаў працэс паланізацыі і русіфікацыі беларускага насельніцтва. Беларусы стаялі перад пагрозай дашчэнтнага вынішчэння свядомай інтэлігенцыі, і так ужо моцна працярэбленай бальшавікамі і польскімі ўладамі ў даваенны час. Беларускі комплекс безабароннасці перад вонкавым прыгнётам, узмоцніў тэрор нямецкай акупацыі.

У такіх умовах немагчымым было навязанне барацьбы з чужым антыбеларускім падполлем, загадзя даволі добра арганізаваным і ўзброеным. Не

Дуброва • Шудзялава • Крынкі • Гарадок • Міхалова (Нязбодка) • Васількова • Супрасьль • Нараўка • Нарва • Белавежа • Заблудаў • Чыжы • Дубічы-Царкоўныя • Орля • Боцькі • Кляшчэлі • Нурэц-Станцыя • Чаромха • Мельнік • Мілейчычы • Сураж • Бранск.

Czasopis

PISMO INFORMACYJNO-KULTURALNE WSCHODNIEJ BIAŁOSTOCCZYZNY

Adres redakcji: 15-001 BIAŁYSTOK, ul. Suraska1, skr. poczt. 262, tel. 210-33 (grzeczn. - "Niwa")
Wydawca: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich w Białymstoku.

Redagują: Jerzy Chmielewski (redaktor naczelny), Wiesław Choruży, Sławomir Iwaniuk, Jerzy Kalina (sekretarz redakcji), Doro a Kuźmicz.
Stale współpracują: Piotr Bajko, Dariusz Fionik, Andrzej Gawryluk, Sokrat Janowicz, Michał Kondratiuk, Oleg Łatyszonek, Mirosława Łuksza, Antoni Mironowicz, Eugeniusz Mironowicz, Jan Mordań, Sławomir Nazaruk, Leon Tarasewicz.
Skład własny.
Druk: ORTHDRUK, ul. Antoniuk Fabryczny 13, 15-762 Białystok
Nr indeksu: 355035

Prenumerata: odpowiednio do liczby jednorazowo zamawianych egzemplarzy i okresu prenumeraty należy wpłacić wielokrotność 4 tys. zł na rachunek:
Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich
PBK I/O Białystok 370406-6262-132
Redakcja zastrzega sobie prawo do skrótów, zmian tytułów i redagowania nadesłanych tekstów. Za treść ogłoszeń nie odpowiadamy.
Pismo dofinansowuje Biuro d/s Mniejszości Narodowych Ministerstwa Kultury i Sztuki RP.
Numer zamknięto dn. 1993.07.05.

Dąbrowa B. • Szudziałowo • Krynki • Gródek • Michałowo • Wasilków • Supraśl • Narewka • Narew • Białowieża • Zabłudów • Czyże • Dubicze Cerkiewne • Orla • Boćki • Kleszczele • Nurzec Stacja • Czeremcha • Mielnik • Milejczyce • Suraż • Brańsk

гаварыўшы ўжо пра тое, што не было аніякіх шанцаў, каб адкрыта змагацца з тагачасным галоўным ворагам — немцамі, што пад шыльдай барацьбы з савецкім і польскім падполлем, бязлітасна забівалі людзей і палілі беларускія вёскі.

У такіх умовах паасобныя групоўкі беларускага палітычнага і нацыянальнага актыву вырашылі выкарыстаць дзеля патрыятычных мэтаў магчымасці, якія ўсё-такі стваралі ўмовы жыцця ў акупаванай немцамі Беларусі. У галоўным, імкнуліся яны да адраджэння нацыянальнай свядомасці беларусаў, іх культуры і асветы. У далейшай перспектыве планавалася змаганне за незалежнасць Беларусі.

У 1941 г. Янка Станкевіч заарганізаваў у падполлі Партыю беларускіх нацыяналістаў (ПБН), што шукала магчымасцяў супрацоўніцтва з польскім падполлем. Першапачаткова „польскі напрамак" дасягнуў нават прыхільнасць часткі беларускай моладзі Віленшчыны. Аднак польская Армія Краёвая (АК) імкнулася да рэстытуцыі Польшчы прынамсі ў даваенных дзяржаўных межах уключна з заходняй часткай беларускага этнічнага абшару.Кожнага быўшага грамадзяніна Рэчыпаспалітай, незалежна ад яго нацыянальнасці і веравызнання, якога паводзіны стаялі ў супярэчнасці да яе мэтаў, АК лічыла здраднікам і ліквідавала. Татальныя метады барацьбы АК за „kresy wschodnie" ў 1942 г. як жорсткая рэакцыя на спробы беларусіфікацыі асветы, адміністрацыі і канфесійнага жыцця беларусаў, канчаткова выключыла магчымасць паразумення з палякамі і развеяла надзеі на супрацоўніцтва.

Ксёндз Вінцук Гадлеўскі — галоўны школьны інспектар на тэрыторыі акупаванай немцамі Беларусі, усхваляваны людабойствам рэпрэсійных нямецкіх органаў, бязлітасным рабункам сялян савецкімі партызанамі ды тэрорам АК у адносінах да праяваў беларускага адраджэння яго дзеячоў і прыхільнікаў, заснаваў у чэрвені 1942 г. Беларускую незалежную партыю (БНП). Мэтай БНП было змаганне за незалежнасць Беларусі, а напачатку — націск на нацыянальнае ўсведамленне, кансалідацыю нацыянальных сіл, абуджэнне патрыятычных пачуццяў сярод беларусаў і волі супраціўлення акупантам, перш за ўсё — нямецкім. Дзеля гэтага трэба было выкарыстаць арганізацыйныя магчымасці акупацыйнай рэчаіснасці.

У гэтым жа часе існавала ўжо арганізаванае беларускае пачатковае, прафесіянальнае і сярэдняе школьніцтва. Вялікая частка беларускіх настаўнікаў — гэта былі маладыя людзі, адданыя справе адраджэння беларускасці, якія ўзялі на сябе нялёгкі абавязак не дзеля асабістых карысцяў. У сувязі з гэтым, палітычная дзейнасць БНП засяродзілася галоўным чынам у асяроддзі моладзі, якая, дарэчы, вызваленчыя ідэі ўспрымала з вялікай эмацыянальнай ангажаванасцю. Аднак дзейнасць партыі не трывала доўга. Вельмі актыўная ў пачатковым перыядзе, амаль зусім спынілася пасля замардавання немцамі В. Гадлеўскага ў снежні 1942 года.

У тым жа часе нямецкае „Ostministerium" у Берліне апрацоўвала планы выкарыстання моладзі акупаваных краінаў Прыбалтыкі дзеля сваіх мэтаў. У чэрвені 1942 г. кіраўнік Ostministerium А. Розэнберг падпісаў дэкрэт, у якім паклікаў нацыянальныя арганізацыі моладзі ў кожнай з гэтых краінаў. Дзякуючы намаганням Галоўнага камісара акупаванай Беларусі — Вільгельма Кубэ міністр Розэнберг даў таксама дазвол на пакліканне беларускай арганізацыі моладзі. Кубэ аб'явіў аб стварэнні Саюза беларускай моладзі (СБМ) 22 чэрвеня 1943 года.

У адрозненні ад іншых краін, у якіх арганізацыі моладзі былі поўнасцю падпарадкаваны нямецкаму кіраўніцтву, СБМ меў частковую арганізацыйную самастойнасць. Немцы цікавіліся толькі гаспадарчымі справамі СБМ і надзорам над ягонай дзейнасцю. Такія высновы пацвярджае нямецкі даследчык Робэрт Гэрцог у сваёй працы, прысвечанай нямецкай палітыцы на акупаваных усходніх абшарах (Unberichte beim Institut für Besatzungsfragen - Tübingen, 1960). Такое стаўленне справы было часткай палітыкі Кубэ, які імкнуўся наладзіць супрацоўніцтва з беларускімі палітычнымі сіламі. Выкарыстанне

Вільгельм Кубэ

Здымак узяты з Jerzy Turonek, "Wacław Iwanowski i odrodzenie Białorusi", Warszawa 1992.

гэтага шанцу беларусамі праявілася ў хуткім адраджэнні школьніцтва і ўздыме дзейнасці Беларускай Народнай Самапомачы (БНС). Асабліва значную ролю адыграла БНС, якая выдатна дапамагла галадаючаму Менску і ўсходняй частцы краіны.

Незалежна ад таго, што камісару Кубэ былі вядомы настроі сведамай беларускай моладзі, стварыў ён адпаведныя ўмовы для развіцця СБМ і даў яму шырокую арганізацыйную самастойнасць.

З боку Аддзела моладзі Генеральнага Камісарыяту ў Менску, справамі СБМ займаўся Герман Шульц, а юначак — нейкая Грозэманн. Шульц і Грозэманн дзейнічалі пры Штабе ЗБМ у Менску. Ніжэйшыя арганізацыйныя структуры СБМ (у акругах і паветах) немцаў практычна не цікавілі. У кожным выпадку так было да смерці В. Кубэ 23 верасня 1943 г. Пакліканне да жыцця СБМ стварыла для беларусаў нагоду для выкарыстання ўсіх тых абумоўленасцяў, асабліва ў пачатковым перыядзе, дзеля выхаваўчай працы з моладдзю. Асаблівая ўвага была звернута на патрыятычнае выхаванне. Праца гэтая дала эфекты больш спадзяваных.

Працяг будзе

ЯН ЖАМОЙЦІН

PISZĘ IKONY

Z malarzem **Michałem Pieczonko**

rozmawia **Jerzy Kalina**

- Ikona dla nieprzygotowanego odbiorcy kojarzy się z prawosławną Rosją, jej monasterami, w których mnisi z podziwu godnym mozołem ślęczą nad deskami. Czy na gruncie polskim istnieje obecnie szkoła pisania ikon?

Tradycja pisania ikon w Polsce nie została zachowana. Artystą, który na nowo podjął trud malowania ikon jest prof. Jerzy Nowosielski z Krakowa. W jego ikonie tradycja spotyka się z doświadczeniami sztuki współczesnej i dlatego wymaga od odbiorcy pewnego przygotowania. Innym artystą, który pracował dla Cerkwi jest również krakowianin, profesor Adam Stalony Dobrzański. Przy czym Dobrzański tworzy witraże i freski, nie jest to więc stricte pisanie ikon. Jest rzeczą zrozumiałą, że ludzie ci, mając zawodowy kontakt z młodzieżą (obaj byli wykładowcami w Akademii Sztuk Pięknych), zainteresowali ikoną swoich uczniów.

Dzisiaj w Polsce na nowo tradycję pisania ikon dla Cerkwi zapoczątkował ojciec Leoncjusz Tofiluk z Bielska Podlaskiego. Jego Szkoła Ikonograficzna potrafiła zainteresować tym tematem młodych ludzi, w większości wyznania prawosławnego, którzy w chwili obecnej mogą już samodzielnie malować ikony.

- W literaturze fachowej mówi się o "pisaniu ikon"...

Tak. O pisaniu w tym sensie, że ikona w Cerkwi ma bardzo ważne znaczenie, jest ściśle powiązana z Ewangelią, bierze udział w liturgii i nie jest jedynie ozdobą. Określenie *pisanie ikon* ma również związek z techniką ich powstawania, szczególnie w przypadku pisania ikon metodą grecką, bardziej graficzną. A w języku rosyjskim malowanie nazywa się pisaniem.

- Pisanie ikon jest sztuką, którą nie mogą zajmować się wszyscy. Wymaga to ogromnej wiedzy, przygotowania i, jak sądzę, pewnego daru. Jak było w Pana przypadku?

Nie jest naturalnie dziełem przypadku, że zająłem się pisaniem ikon. Doszedłem do tego w sposób niejako naturalny. Jestem malarzem i jestem prawosławny. Jak widać, samo się prosi, by taka osoba spróbowała kiedyś napisać ikonę. Ikona, poza tym że jest bardzo ważnym elementem w życiu Cerkwi, jest ceniona ze względu na duże wartości plastyczne. Stąd bierze swe źródło zainteresowanie, którym cieszy się ona wśród artystów-plastyków.

Na początku, w moim przypadku, było tylko oglądanie i podziwianie starych ikon. Nie miałem odwagi zająć się ich malowaniem, ponieważ zdawałem sobie sprawę, iż potrzebna jest do tego ogromna wiedza. Dopiero kiedy skończyłem studia, profesor Stalony Dobrzański przekonał mnie, że powinienem zająć się ikonopisaniem. Pierwsza okazja nadarzyła się w czasie odbudowy cerkwi w Klejnikach. Profesor Dobrzański projektował do niej witraże i freski. Wówczas zaproponował mi pisanie ikon do ikonostasu. Kilka ikon było już wykonanych. Na początku bałem się podjąć tę pracę, gdyż uważałem, że jest to wrzucenie na zbyt głęboką wodę. Po zastanowienu zgodziłem się, jednak pod takim warunkiem, że profesor będzie konsultował moje projekty. Pierwsze ikony, które namalowałem, odpowiadały proboszczowi i radzie parafialnej. Potem jednak, z niezrozumiałych dla mnie powodów, moja praca została przerwana. Być może zabrakło pieniędzy na jej dokończenie. Wiem, że potem pracował tam inny malarz. Moim zdaniem, nie jest dobrze, kiedy jest trzech autorów w ikonostasie, i nie jest dobrze, kiedy przerywa się taką pracę bez podania jasnego powodu. Było to dla mnie pierwsze rozczarowanie. Ale, jak mi potem powiedział profesor Dobrzański, on miał takich rozczarowań dużo więcej, i nie należy się tym aż tak przejmować.

Po Klejnikach mój kontakt z pisaniem ikon był raczej sporadyczny. Chociaż przez cały ten czas pogłębiałem swoje wiadomości na ten temat. I wreszcie największym zamówieniem na pisanie ikon jest to, nad czym obecnie pracuję, tj. nad ikonostasem do odbudowywanej cerkwi Przemienienia Pańskiego na Grabarce. Fakt, iż Metropolita Bazyli właśnie do mnie zwrócił się z propozycją pracy nad ikonostasem do tej cerkwi uważam za coś symbolicznego. Dla mnie, jak zresztą dla wielu ludzi, Grabarka jest miejscem szczególnym. Sam uczestniczyłem w pierwszych obozach organizowanych przez Bractwo Prawosławne, każdego roku, w miarę możliwości, staram się

tam być na święto *Spasa*. Stąd też nie ukrywam, iż byłem zadowolony, że mogę przyczynić się do odbudowy tej świątyni. Przyjąłem tę pracę. Wiedziałem, że jest ona bardzo odpowiedzialna, ale nie mogłem przecież odmówić.

- Bryła cerkwi Przemienienia Pańskiego na Św. Górze Grabarce jest odbudowywana z troską o wierne odtworzenie jej stanu sprzed pożaru. Czy tak jest również w przypadku wystroju wnętrza?

Otrzymałem zamówienie na napisanie ikon do ikonostasu. To, jakie to mają być ikony, ich wielkość i temat określił Jego Eminencja Metropolita Bazyli.

Moja praca nie polega na odtworzeniu stanu poprzedniego dlatego, że jest to praktycznie niemożliwe. Istnieje co prawda czarno-biała dokumentacja zdjęciowa, ale na takiej podstawie nie można przecież napisać dokładnych kopii ikon. Poza tym były tam różne ikony, pochodziły z różnych epok i prezentowały rozmaitą wartość artystyczną. Moim zadaniem jest napisanie ikon do nowego ikonostasu.

Rozpoczynając pracę założyłem, że będą to ikony wykonane w stylu tradycyjnym, że nie będą to ikony "moje", nowoczesne, bo nie chodzi tu o mnie. W tym przypadku najważniejszym jest to, by zaakceptowali je ludzie, którzy będą się w tym miejscu modlić. Moją intencją jest również, by ikony na Grabarce nawiązywały do tradycji ikon XV-XVI wieku. Nie będą to dokładne kopie ikon z tego okresu, ale muszą one być napisane zgodnie z odwiecznymi kanonami. Nie wiem, jak społeczność parafialna na Grabarce przyjmie moje prace. Chciałbym jednak, by były one jej bliskie i pomagały w modlitwie.

Jeżeli chodzi o wystrój wnętrza to wiem, że było planowane odtworzenie plafonu w formie poprzedniej. Mówiło się, że ma się tym zająć profesor Nowosielski. Moim zdaniem, byłoby to ze wszech miar słuszne, tym bardziej, że autorem plafonu, który spłonął, był również profesor Nowosielski. Niestety nie wiem, czy te wcześniejsze ustalenia będą realizowane.

Sam ikonostas jest murowany, składa się z dwóch rzędów ikon przedzielonych sztukaterią. Tradycyjnie, w pierwszym rzędzie są carskie wrota z ikoną Zwiastowania i wizerunkami Ewangelistów, po lewej stronie znajdzie się ikona Matki Bożej z Dzieciątkiem, po prawej Chystusa z Ewangelią. Potem są drzwi diakońskie z archaniołami: Michałem i Gabrielem, dalej święci apostołowie - Piotr i Paweł. W dolnym rzędzie, jako że jest to klasztor żeński, umieszczono dwie męczennice: Jeufrasiję i Ludmiłę. W drugim rzędzie będą święta; po cztery z każdej strony carskich wrót, "Tajna Wieczerza" nad drzwiami, a nad nią - "Chrystus jako biskup".

Ikony będą gotowe w lipcu. Czy cały ikonostas będzie gotowy na święto *Spasa,* nie wiem. Pracę należy wykonać dobrze. Pośpiech nie jest wskazany.

- Nawet laik potrafi zrozumieć, że jest to ogromna praca. Ile czasu ona zajmuje?

Nad ikonostasem na Grabarkę prację od dwóch lat. Nie pracuję jednak sam. Ogromny wkład wnosi w tę realizację moja żona - Barbara. Z wykształcenia jest również artystą-plastykiem, a ikonami zainteresowała się na jednym z obozów ikonograficznych na Grabarce. Pracujemy razem i uważam, że jej praca jest równie odpowiedzialna jak moja. Dodatkową wartością w tym wszystkim jest to, że jestesmy małżeństwem mieszanym, - ona jest wyznania rzymskokatolickiego, ja jestem prawosławny. Jest to swego rodzaju ekumenizm nie deklarowany, lecz realny. Ikona nas łączy. Dzięki temu, że żona poznała ikonę, poznała również wartości, które, jak sądzę, pomagają jej w życiu i pracy. Owocem takich stosunków w naszej rodzinie jest to, że córka, będąc już osobą dorastającą, zdecydowała się uczestniczyć w życiu Cerkwi.

- Coraz częstszym zjawiskiem, szczególnie w ostatnim czasie, jest to, że pisaniem ikon, ich renowacją, malowaniem fresków do nowych cerkwi na Białostocczyźnie zajmują się ludzie ze Wschodu. Zdarza się również, iż efekty ich pracy są co najmniej dyskusyjne. Jak ustosunkował by się Pan do tego zjawiska?

Ze Wschodu przyjeżdżają różni ludzie. Są wśród nich fachowcy, jak np. ci, którzy, prowadzili Szkołę Ikonograficzną w Bielsku Podlaskim w parafii Św. Michała. I to są prawdziwi ikonopiscy. Ale słyszałem również o takich, którzy nie mają pojęcia o pisaniu ikon, a jednak otrzymują zamówienia i coś tam tworzą. Niewątpliwie

dok. na str. 9

TAJEMNICZE NAZWY

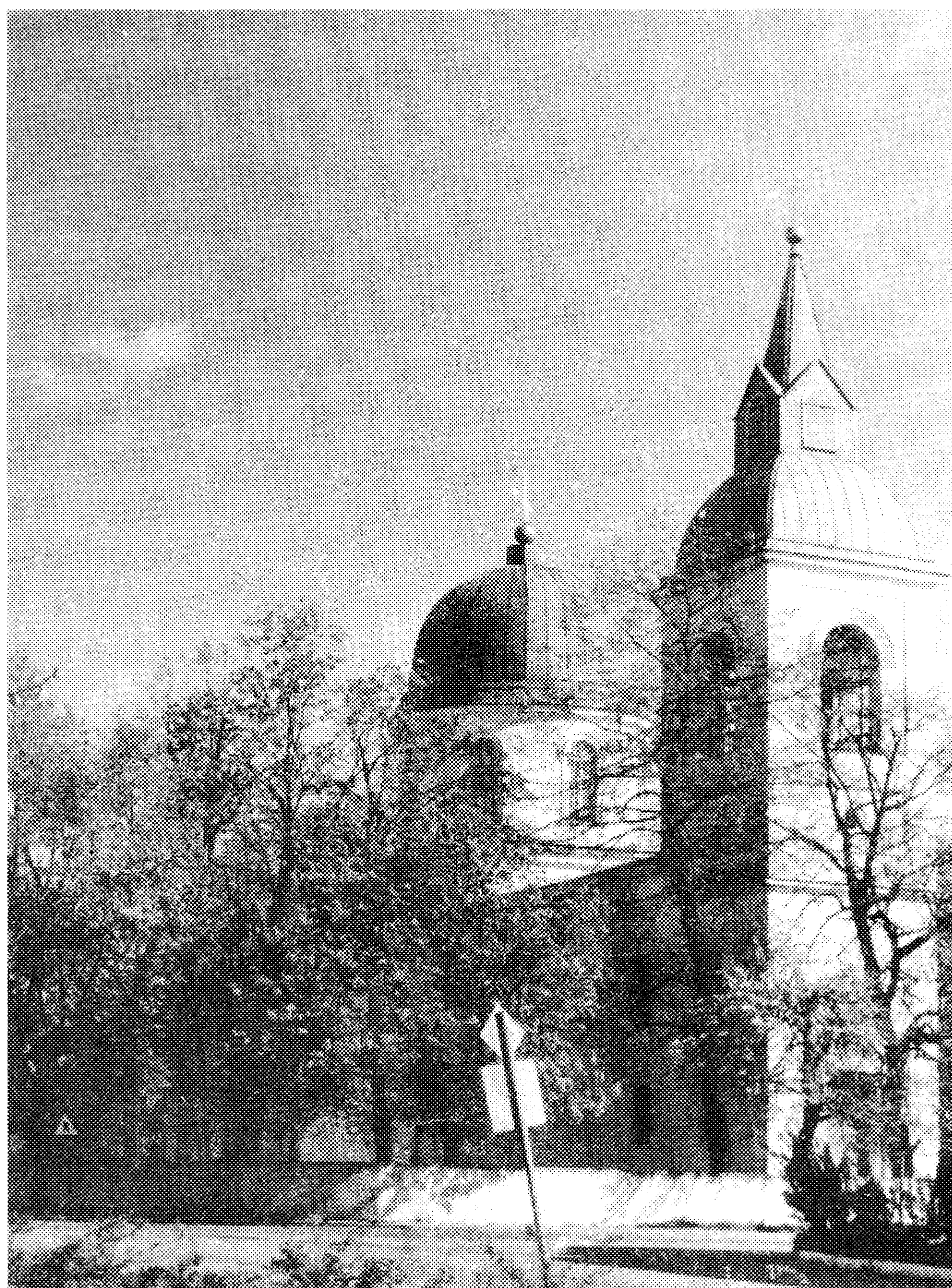
Popularyzatorskie rozprawki Pana Michała Kondratiuka publikowane w *Czasopisie* w cyklu "Tajemnice nazw własnych" sprawiają wrażenie artykułów napisanych co najmniej za Gomułki, właśnie odkurzonych i oddanych do druku. Rzeczywistemu bowiem problemowi nazewnictwa miejscowości Białostocczyzny w całym tekście poświęca się tylko dwa zdania, skonstruowane przy tym bardzo nieśmiało, aluzyjnie, jakby z nadzieją na to, że umkną one uwadze niezbyt wnikliwego cenzora, któremu w razie wpadki można będzie później jąkając się i ocierając nerwowo pot z czoła tłumaczyć, że miało się na myśli w zasadzie nic nie znaczące, marginalne, sporadyczne i w ogóle nie warte wzmianki zjawisko. Ale czasy już nie te i jedyne, co można w ten sposób osiągnąć to tylko to, że problemu nie zauważy raczej czytelnik, a nie cenzor odpoczywający na zasłużonej, nomenklaturowej emeryturze. Cóż to ma właściwie znaczyć: "Niektóre słowniki notują..., niektóre mapy podają wadliwe zapisy, np. wieś *Górny Gród* zamiast *Hurynow Hrud".* Trzeba, i co ważniejsze można, powiedzieć wreszcie głośno, że **wszystkie** obecne słowniki i mapy podają formę zniekształconą. Tymczasem jeszcze skorowidz miejscowości z 1933 r. podawał nieco bardziej prawidłową formę *Górny Grud. Górny Gród* pojawia się dopiero po 1945 r., zatem "niektóry" znaczy tu: reżimowy, polonizatorski. Słowo "niektóre" przestało być jednym z możliwych synonimów słowa "wszystkie" już ładnych parę lat temu!

Według obowiązującego do dziś rozporządzenia Prezydenta RP z października 1934 r. nazwę miejscowości może zmienić tylko Urząd Rady Ministrów, ogłaszając jednocześnie zmianę w *Monitorze Polskim*. I tu dochodzimy do szerszego problemu: żadne z kilkuset spolszczeń nazw białoruskich nie zostało nigdy w *Monitorze* ogłoszone!

Przykłady zmian nazw można by przytaczać bardzo długo. Np. miejscowość *Dubnica* otrzymała w *Wykazie urzędowych nazw miejscowości w Polsce* z 1980 r. postać *Dubnica Kurpiowska.* Ponieważ nie ma innej *Dubnicy* w Polsce, planowano zapewne formę *Dębnica Kurpiowska* (zmieniono przecież jednocześnie *Du-*

c.d. na str. 7

W REZYDENCJI CHODKIEWICZÓW

Drugim podlaskim centrum kulturalno-religijnym w podlaskiej części diecezji metropolitarnej był Zabłudów. Do tej roli predystynowało go w XVI wieku kilka czynników:

- siedziba parafii mieściła się obok rezydencji rodowej Aleksandra i Grzegorza Chodkiewiczów, których pozycja w Cerkwi była znacząca;
- ośrodek miejski wchodził w skład tego samego kompleksu dóbr co monaster supraski;
- w rezydencji Chodkiewiczów uruchomiono pierwszą drukarnię pracującą dla potrzeb Cerkwi prawosławnej;
- od połowy XVI wieku Zabłudów stał się siedzibą protopopów podlaskich.

Zagospodarowanie dóbr zabłudowskich rozpoczęło się od roku 1511, kiedy to Aleksander Chodkiewicz - wojewoda nowogródzki - otrzymał od Zygmunta Starego *za zasługi wyświadczone przezeń Ojczyźnie i królowi* Puszczę Błudowską. Magnat ruski przystąpił do zagospodarowywania dóbr. W pobliskim Gródku wybudował zamek i sprowadził doń zakonników z Kijowa. W Zabłudowie wybudował cerkiew dla osiedlającej się ludności ruskiej. Swój awans zawdzięcza jednak Zabłudów Grzegorzowi Chodkiewiczowi, kasztelanowi wileńskiemu, hetmanowi wielkiemu litewskiemu, staroście grodzieńskiemu i mohylewskiemu. Po objęciu dóbr w 1549 roku, podjął on działania, które miały podnieść rangę rezydencji rodowej. 21 sierpnia 1553 roku uzyskuje od Zygmunta Augusta przywilej na prawo magdeburskie. Od tego też roku, aż do połowy XVII wieku, miasto przeżywa szybki rozwój gospodarczy.

Bezpotomna śmierć synów Grzegorza Chodkiewicza: Aleksandra - starosty grodzieńskiego i mohylewskiego w 1573 roku i Andrzeja - podstolego litewskiego w 1575 roku, spowodowała podział dóbr między dwie córki hetmana litewskiego: Aleksandrę i Hannę. Pierwsza była wdową po księciu Romanie Sanguszce - wojewodzie brasławskim i hetmanie polnym litewskim, druga zaś była żoną Pawła Sapiehy - kasztelana kijowskiego, a następnie, po owdowieniu, Pawła Paca - wojewody mścisławskiego. Zarząd Sanguszków, Sapiehów i Paców nad dobrami zabłudowskimi trwał jedynie do 1598 roku. W tym właśnie roku Zabłudów przeszedł we władanie Krzysztofa II Radziwiłła (1585-1640). W rękach potężnych Radziwiłłów miasto pozostawało do końca XVII wieku.

Za Grzegorza Chodkiewicza Zabłudów przekształcił się w znany ośrodek kulturalno-religijny Kościoła prawosławnego. 7 czerwca 1563 roku hetman litewski ufundował nową cerkiew pw. Zaśnięcia Najświętszej Bogurodzicy i św. Mikołaja Cudotwórcy. W akcie erekcyjnym fundator ustanowił przy cerkwi *swiaszczennika na imia Ostafia Grigoriewicza a diakona na imia Iwana brata jego.* Proboszcz cerkwi otrzymał na uposażenie dwie włóki, a diakon jedną oraz *z dwora naszego diesiatinu na tuju cerkow.* Dziesięcina ta wynosiła 30 kop żyta, 10 kop pszenicy i jęczmienia, 5 kop grochu i 30 kop tatarki. Tymże aktem hetman ufundował przy cerkwi szpital *dla ludiej ubogich, tak zakonu grieczeskogo, jako i rimskogo.* Na utrzymanie szpitala przeznaczona został osobna dziesięcina wynosząca 60 beczek żyta, 15 jęczmienia, 6 grochu i 20 tatarki. Ktitor nakazał również, aby poddani zabłudowscy oddawali duchownemu prawosławnemu, diakonowi i księdzu katolickiemu po 50 kop żyta i jęczmienia każdemu. Ponadto mieszczanie zobowiązani byli do płacenia 4 groszy kolendy z domu księdzu katolickiemu i prawosławnemu. Ustalona został przy tym wielkość opłat kościelnych: od ślubów i chrztów po jednym groszu. Ubodzy mogli otrzymywać sakramenty nieodpłatnie. Za te usługi duchowni uzyskali zwolnienie od wszelkich czynszów z posiadanych włók ziemskich, placów i ogrodów.

Fundacja nowej cerkwi i ktitorstwo nad monasterem supraskim umacniały prestiż Grzegorza Chodkiewicza w Kościele prawosławnym. Ówcześni działacze religijni widzieli w nim jednego z głównych mecenasów "Cerkwi greckiej" na ziemiach Wielkiego Księstwa. Do niego też zrócono się w sprawie założenia drukarni, która pracowałaby na potrzeby Kościoła prawosławnego. Idea ta trafiła na podatny grunt. Grzegorz Chodkiewicz, przeżywający w owym czasie stan depresji spowodowany brakiem uznania u króla i dolegliwościami fizycznymi, skłaniał się do uporządkowania spraw rodzinnych, doczesnych i wiecznych. Pragnął ponadto stworzyć oficynę wydawniczą, która mogłaby konkurować z typografią Mikołaja Czarnego Radziwiłła.

Drukarze Iwan Fedorow i Piotr Timofiejewicz Mścisławiec przybyli na Litwę w 1566 roku do siedziby księcia słuckiego Jerzego, skąd zakonnicy supraścy sprowadzili ich do rezydencji swego ktitora w

Zabłudowie. Działalność drukarni nie trwała długo (od 3 lipca 1568 roku do 23 marca 1570). Pierwszy druk zabłudowski "Ewangelie Uczitielnoje" ukazał się 17 marca 1569 roku. Wkrótce potem Piotr Mścisławiec wyjeżdża do Wilna, gdzie rozpoczyna pracę w drukarni braci Mamoniczów. Iwan Fedorow wydaje zaś na początku 1570 roku "Psałtyr z Czasosłowom". Choroba Chodkiewicza, epidemia morowego powietrza i protesty kleru katolickiego zmusiły moskiewskiego drukarza do wyjazdu z Zabłudowa i szukania nowego mecenatu. Znalazł go w osobie księcia Konstantego Ostrogskiego w Ostrogu.

Drukarnia zabłudowska wywarła znaczny wpływ na pogłębianie się świadomości narodowej i religijnej społeczności ruskiej. Oficyna Grzegorza Chodkiewicza powstała w wyniku potrzeb kulturalno-religijnych ludności ruskiej. Świadczy o tym zaangażowanie się w jej powstanie wielu ówczesnych działaczy Kościoła prawosławnego. Druki zabłudowskie wywarły istotny wpływ na rozwój sztuki edytorskiej. Mimo, iż wydania Fedorowa i Mścisławca posiadały elementy dekoracyjne zachodnioeuropejskiej księgi drukowanej, to zachowały one w pełni ruski charakter sztuki typograficznej.

Wzrastająca pozycja Grzegorza Chodkiewicza w Cerkwi prawosławnej spowodowała, iż władze cerkiewne wyraziły zgodę na utworzenie w jego rezydencji protopopii. Miało to miejsce w czasie pobytu w Zabłudowie Iwana Fedorowa (1568-1572). Świadczy o tym list syna drukarza Iwana Iwanowicza z 3 lutego 1584 roku, w którym poleca on Hanuszowi z Ostroga odebrać od protopopa zabłudowskiego Nestora 15 kop groszy litewskich. Sumę tę był winien protopop Nestor jego ojcu za księgi otrzymane od drukarza. Proboszcz parafii zabłudowskiej zapewne otrzymał większą ilość ksiąg "Ewangelii Uczitielnoj" i "Psałtyra z Czasosłowem". Namiestnik zabłudowski posiadał również moskiewskie i lwowskie druki Iwana Fedorowa, na których dokonał ręcznych adnotacji na kartkach Apostołów w 1578 i 1602 roku. Fak ten wskazuje, iż współpraca, zawiązana między drukarzem i duchownym jeszcze w Zabłudowie, nie została zerwana po wyjeździe Iwana Fedorowa. Nestor Kuźmicz jedynie za życia hetmana litewskiego mógł otrzymać godność protopopa. Źródła po raz pierwszy wspominają o protopopie zabłudowskim w 1578 roku, chociaż tytuł ten Nestor otrzymał zapewne jeszcze za życia Grzegorza Chodkiewicza, tj. przed rokiem 1572. Magnat ruski, cieszący się poparciem hierarchii prawosławnej, pragnął w ten sposób podkreślić rangę swej rezydencji. Proboszcz zabłudowski zarządzał od tej pory wszystkimi cerkwiami znajdującymi się w granicach jego dóbr. W praktyce, po utworzeniu protopopii w Zabłudowie, namiestnik Nestor nadzorował życie religijne w parafiach położonych w całej podlaskiej części diecezji metropolitarnej.

Antoni Mironowicz

Na zdjęciach:

1) na stronie obok: cerkiew w Zabłudowie,

2) poniżej: pielgrzymi w Zabłudowie podczas tegorocznego święta ku czci św. Męczennika Hawryiła.

Fot. Archiwum

TAJEMNICZE NAZWY

c.d. ze str. 5

bownik na *Dębownik*), lecz wskutek jakiejś zagadkowej gry na wyższych szczeblach decyzjotwórczych odstąpiono od "ę", pozostawiając mimo to bezsensowny przymiotnik (Kurpie są gdzie indziej!). Jest to jednak tylko moja prawdopodobna rekonstrukcja zdarzeń nazwotwórczych. O ileż ciekawsze byłoby przeczytanie relacji samego ich uczestnika, ...którego Bóg nam zsyła właśnie w osobie autora "Tajemnic..."! Oto mamy bowiem do czynienia ze znakomitym znawcą toponimii, pracującym niegdyś na zlecenie samego URM-u!

Z pierwszej ręki moglibyśmy dowiedzieć się, jak to się stało, że:

- od 1980 r. podbiałowieskie *Kruhłe* nazywa się urzędowo *Krągłe;*

- Zwierzany - Zwierżany, a nie np. *Zwierżdziany,* choć "dź" jest w nich w 100% uzasadnione;

- nazwę *Bindziuha* zmieniono na *Bindziuga, Bohdaniec* na *Bogdaniec, Bohusze* na *Bogusze, Hredele — Gredele, Hrymiaczki — Grymiaczki, Jeziorysko — Jezierzysk, Orechwicze — Orzechowicze, Kruhły Lasek — Krugły Lasek, Kruhło — Krugło, Dawidowce — Dawidowicze, Suchinicze — Suchynicze, Siołko — Siółko, Kleniki — Klejniki, Dobrywoda — Dobrowoda, Usowicze — Osowicze, Podsudki — Podsutki, Bilwiny — Bilwinki, Dziadkowicze — Dziadkowice, Hajdakowszczyzna — Hajdukowszczyzna, Siruciow ce — Sieruciowce, Gieniusze — Geniusze* (prawidłowo: *Hieniusze*), *Prybutki — Przybudki* (zamiast: *Prybudki*), *Wierch Sokole — Wierzchsokole, Łysowszczyzna — Łysakowszczyzna, Huszczewina — Guszczewina, Miakisze — Miękisze, Łanczyno — Łańczyno, Hryniewicze Wielkie — H. Duże* itd.

Nie raz słyszeliśmy od naukowców-docentów z Komisji Ustalania Nazw Miejscowości przy URM, że rzekomo Komisja może tylko zniekształcać nazwy białoruskie, natomiast absolutnie nie jest władna i nie posiada pełnomocnictw do ustalania nazw prawidłowych historycznie i etnograficznie. Komisja może działać jedynie na wniosek mieszkańców danej wsi? Jeśli tak, to gdzie są owe wnioski Białorusinów domagających się zmiany *Trościanicy* na *Trześciankę, Trościano* na *Trzciano, Trościanki* na *Trzciankę,*

c.d. na str. 9

Trzeba zacząć mówić

Przeszłość wschodniej Białostocczyzny kryje wiele niewyjaśnionych faktów, o których zachowały się tylko krótkie wzmianki w materiałach archiwalnych. Część niejasności można jeszcze dokładnie oświetlić, ponieważ powinni żyć świadkowie opisywanych wydarzeń. Poniżej przytaczamy zeznania Antoniny Świąder /ur. 1892 r./ złożone 5 września 1947 r. w Ekspozyturze Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Siemiatyczach. Opisany jest tam fakt uprowadzenia w czerwcu 1946 r. Waleriana Świądera przez bojówkę WiN pod dowództwem "Rocha". Jak wynika ze słów A.Świąder, jednym ze sprawców tego czynu był Stefan Galicki /ur. 1922 r./ skazany w listopadzie 1947 r. przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku na 15 lat więzienia, ale za czyny popełnione po ujawnieniu się w kwietniu 1947 r. /zwolniono go z odbywania kary w 1955 r./. Akta sądowe nie wyjaśniają jednak losów uprowadzonego Waleriana Świądera i zrobić to mogą tylko świadkowie /np. Stefan Galicki/.

Z wymienionym faktem wiąże się ocena WiN. Na fali ostatnich zmian politycznych organizację tę uznano za działającą na rzecz niepodległości państwa polskiego. Należy jednak pamiętać, iż na Białostocczyźnie pewne grupy skupione w WiN uznawały, że powojenne państwo polskie powinno być czyste narodowo, w którym nie przewidywano miejsca dla Białorusinów stanowiących rdzenną ludność tej ziemi. Takie tendencje potwierdza jeden z fragmentów dokumentu. Nienawiść narodowa była jedną z przyczyn uprowadzenia W. Świądera. Podobnych faktów było na Białostocczyźnie więcej, o czym wspominają przedstawiciele obu stron /polskiej z WiN oraz białoruskiej/, co można znaleźć w wielu materiałach archiwalnych. Historyczna ocena WiN nie może więc być tak jednoznaczna jak dotychczas ją formułowano /za PRL-u - "bandyci", a obecnie - "bohaterowie"/. Obiektywizm w ocenach historyków nie może opierać się na intencjach, uwzględniając racje jednej ze stron biorących udział w wydarzeniach. Podstawą prawdy historycznej są fakty, które musimy poznawać bez względu na to, czy się nam podobają, czy też nie.

Dokument znajduje się w Archiwum Państwowym w Białymstoku.

Do druku przygotował i komentarzem opatrzył

Sławomir Iwaniuk

Świadek zeznaje co następuje:

W miesiącu maju 1946 roku przyszli do mnie bandyci ze wsi kolonii Pokaniewo, gm. Milejczyce: Olejniak, Galicki, Chwedczuk Antoni i powiedzieli dla mego męża, że przyszli nas pobić oraz powiedzieli żebyśmy jechali do Rosji. Gdy w/w potłukli mego męża oraz mnie i powiedzieli żebyśmy za dwa dni wyjechali do Rosji, to myśmy do Rosji nie pojechali. Wyjechaliśmy do Bielska Podlaskiego, gdzie wynajęliśmy mieszkanie i mieszkaliśmy tam około miesiąca czasu. W miesiącu czerwcu 1946 roku przyjechaliśmy do wsi Zabłocie celem skoszenia łąki. Wieczorem, kiedy mąż mój Walerian poszedł zaprzęgać konia, zjawił się nieznajomy chłopak wzrostu średniego, twarz pociągła. W tym czasie przyjechał rowerem "Roch", którego nazwiska nie znam, wiem tylko, że jak była zabrana od nas krowa, to tenże "Roch" pozostawił pokwitowanie z podpisem "Roch". W/w na łące sprawdzili dokumenty i powiedzieli, że możemy jechać do swego domu - tak powiedział "Roch" i "Gałązka". Myśmy zapytali się kiedy możemy jechać, to w/w powiedzieli, iż chociażby dziś i po jakimś czasie odeszli. Po godzinie czasu powrócili i zabrali mego męża Waleriana, a ja w tym czasie zaczęłam uciekać. W tym czasie dogonił mnie nieznajomy mężczyzna i poprosił o dokumenty i ja oddałam swoje dokumenty, które były polskie i niemieckie. W/w po zabraniu dokumentów odjechali, a ja założyłam konia do wozu i pojechałam do Bielska Podlaskiego, gdzie zameldowałam o zaszłych wydarzeniach w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego.

Nadmieniam, że na trzeci dzień po zabraniu mego męża w/w bandyci powiedzieli dla ob. Karpiuka Andrzeja, ażeby zabrał naszą krowę ze wsi Moszczona Pańska i zaprowadził na rynek do Siemiatycz na sprzedaż. W/w wziął naszą krowę, zaprowadził na rynek do Siemiatycz i sprzedał za 35500 złotych. Przy sprzedaży krowy obecny był sołtys wsi Zabłocie, gm. Milejczyce, Chwedczuk Antoni oraz Karpiuk Aleksander syn Wacława i Kazimierz Panienski syn Jana, zam. kolonia Moszczona Pańska, gm. Siemiatycze. W/w, którzy pilnowali, byli wysłani przez bandę celem dopilnowania ile w/w weźmie za krowę pieniędzy i powiedzieli, że jak sprzeda krowę, to po pieniądze przyjadą oni wieczorem. Jednak wieczorem bandyci po pieniądze nie przyszli, a przysłali na drugi dzień Leończuka Jana syna Bazylego, mieszkańca wsi kolonia Moszczona Pańska, gm. Siemiatycze. W/w przyniósł kartkę, w której było napisane, ażeby zgłosić się do Leończuka Jana celem dostarczenia pieniędzy ze sprzedaży krowy. Karpiuk zaszedł do Leończuka Jana, u którego było trzech osobników, którzy odebrali pieniądze i dali pokwitowanie na 35500 złotych. Na pokwitowaniu podpisał się "Roch" - oddane Powiatowemu Urzędowi Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim.

Zaznaczam, że mój mąż zabrany w miesiącu czerwcu w ub. roku przez bandytów i do obecnej chwili nie ma wiadomości, czy mój mąż żyje, czy nie. Proszę Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, ażeby przy badaniu Galickiego Stefana, Oliwniaka Feliksa i Chwedczuka Antoniego, mieszkańców wsi kolonia Pokaniewo, gm. Milejczyce, powiat Bielsk Podlaski, ażeby oni powiedzieli, gdzie znajduje się mój mąż Walerian Świąder, bo w/w bandyci wiedzą, gdzie stracili mego męża.

PISZĘ IKONY

dok. ze str. 5

jest to zjawisko niebezpieczne i szkodliwe. Moim zdaniem, parafia czy osoba indywidualna, jeżeli już decyduje się zlecić taka pracę nieznanej bliżej osobie, powinna skonsultować się z ludźmi, którzy wiedzą coś na ten temat. W ten sposób uniknie się przykrych niespodzianek.

- Na zakończenie - pytanie nie związane z dotychczasowym tematem naszej rozmowy. Dwa lata temu zgodził się Pan kandydować do Sejmu z listy Białoruskiego Komitetu Wyborczego. Co było powodem takiej decyzji?

Zgodziłem się, gdyż z pochodzenia jestem Białorusinem. Jest to fakt, od którego, gdybym nawet chciał, to i tak nie mogę się uwolnić. Np. to, że ktoś jest wyznania prawosławnego, może ulec zmianie. Człowiek może zmienić wyznanie, może dojść do wniosku, że nie wierzy w Boga. Natomiast od przynależności narodowej uwolnić się nie da.

Moi rodzice byli Białorusinami, i chociaż mieszkali w Rzeczypospolitej, zachowali swoją wiarę i język. Widziałem, jaką to przedstawia dla nich wartość. Zapamiętałem również to, że było im przykro z tego powodu, że nie mogli się uczyć w swoim języku, mieszkając w końcu na białoruskiej ziemi.

Nie znałem właściwie historii Białorusi, nawet historii Kościoła prawosławnego. Zawsze trzeba było się z tym gdzieś chować, żeby nie nazywali ciebie kacapem, żeby uniknąć dodatkowych kłopotów. Dopiero jako człowiek dorosły, mający już rodzinę, zacząłem się tym interesować. W miarę zagłębiania się w temat zrozumiałem, że jest to cząstka mnie samego, że jest to coś bliskiego, co w dodatku było przemilczane bądź krzywdzone przez wielu. Nie można przecież nie przyznawać się do matki dlatego, że ona jest niewykształcona czy biedna. Ja tak postąpić nie mogłem. Wiem, że są ludzie, którym imponowałoby, gdybyś powiedział, że jesteś Francuzem czy Anglikiem, albo masz arystokratyczne korzenie. Ale przecież nie to świadczy o wartości człowieka.

A kiedy nadarzyła się możliwość by Białorusini mieli swego przedstawiciela, który mógłby mówić w sejmie o problemach tej społeczności (a wszyscy wiemy, że jest ich niemało) i skoro się do mnie zwrócono, - to uważałem że, jest moim obowiązkiem, by w miarę możliwości pomóc w tej sprawie.

Dziękuję za rozmowę.

Jerzy Kalina

Fot. Autor

TAJEMNICZE NAZWY

c.d. ze str. 7

Kruhlan na *Kruglany, Pohrebów* na *Pogreby*, itd.?

Po 1945 r. Komisja miała ustalić urzędowo nazwy miejscowości w Polsce (oczywiście nie poprzez zebrania mieszkańców wsi — to zajęłoby wieki całe!). Organizowano w tym celu tzw. ekspedycje terenowe Komisji. Wszystko miało się odbyć w sposób dziecinnie prosty: ekspedycja odpytywała mieszkańców, zapisywała używane przez nich nazwy, później (szperając po bibliotekach) sprawdzała ich zgodność z nazwami historycznymi i cały materiał przesyłano do Warszawy. (Pana Kondratiuka proszę tu o ewentualne sprostowania). W Warszawie stwierdzano z przerażeniem, że nazwy używane przez mieszkańców Białostocczyzny z reguły dokładnie odpowiadają nazwom z... polskich dokumentów z XVI-XVIII w., z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów i że mają, o zgrozo, cechy aż nazbyt białoruskie! Wtedy, po określonych działaniach (jakich, to być może dowiemy się z następnych odcinków "Tajemnic...") cały ekspedycyjny materiał lądował głęboko na dnie komisyjnej szuflady i zaczynano się głowić, jak tu te przedrozbiorowe jeszcze nazwy wykorzenić. Dlatego Komisję URM obciążają nie tylko nazwy zmieniane po 1918 r., ale i te, których nie zmieniano, których prawidłowość miała być zweryfikowana, a nie została. Oto przykłady (nazwa obecna i nazwa prawidłowa):

Juszkowy Gród - Juszkowy Hrud, Gródki - Hrudki, Samogród - Samohrud, Bohoniki - Bohonniki, Hoźna - Hwozna, Solniki - Salniki, Chłodne Włóki - Kłodne Włóki, Jelonka - Jelanka, Jadźwiny - Jaźwiny, Podgaje - Szkiłondzie, Bystre - Bystry, -ów, Chrabostówka - Chrabustówka, Lubejki - Lubiejki, Kuplisk - Kuplisko, Zwierki - Źwierki, Ostrów Płd. i Płn. - Ostrowo, Nowy Ostrów - Nowe Ostrowo, Pierożki - Pirożki, Grodzisk - Horodzisko, Czechy Orlańskie - Czochy (w 1933 r. *Czechy*), *Mętna - Mutna, Eliaszuki - Iliaszuki, Radziwiłłówka - Radziłówka, Nikiforowszczyzna - Aleksiejuki* lub *Niczyporowszczyzna, Podcerkiew - Pocerkwy* (*Podcerkwa* w 1962 r.), *Pokaniewo - Ostrów - Pokaniewo-Ostrowo, Rzepniki - Repniki, Rzepniewo - Repniewo, Rzepiski - Repiski,*

c.d. na str. 11

У ДУБІЧАХ НА ЗЫХОДЗЕ СТАГОДДЗЯ

У часе, калі Бельск адбудоўваўся пасля знішчэння татарскім нашэсцем, князь Уладзімір Васількавіч (Філосаф) у 1276 годзе заснаваў Камянец. Неўзабаве, паміж гэтымі гарадамі ўзнікла пастаяннае дарожнае спалучэнне. На «Камянецкім гасцінцы» пачалі ўзнікаць новыя пасяленні, асабліва пасля валочнай памеры ў I пал. XVI ст. Тады былі заснаваны Парцава, Орля, Войнаўка. Так узніклі і Дубічы (Царкоўныя).

Незалежна ад палітычна-дзяржаўных умоў «Камянецкі гасцінец» вызначаў тут жыццё насельніцтва. Ім праязджалі купцы, гандляры, ураднікі. Гэта давала свядомасць кантакту з «шырокім светам». Апошнія дзесяцігоддзі змянілі значэнне «Камянецкага гасцінца». Сам Камянец для маладзейшага пакалення стаў нечым далёкім, невядомым.

Свядомасць значнасці Дубічаў аднак засталася. Уздзейнічае на гэта правядзенне дарогі Гайнаўка - Кляшчэлі - Сямяцічы, па сутнасці - найкарацейшага шляху з Варшавы ў Белавежскую пушчу. Якраз у Дубічах Царкоўных крыжуецца ён з даўнім «Камянецкім гасцінцам».

Сёння распаложанне Дубічаў і ўсяе гміны стварае шанц для іх развіцця, як у турыстычным, так і гаспадарчым плане. Экалагічна чыстае асяроддзе з вялікім абшарам Белавежскай пушчы і запаведнікам «Елянка», вада ў вадаёме на рацэ Арлянцы - гэта толькі некаторыя асаблівасці. Прырода - прыродаю, аднак асноваю характару гміны з'яўляюцца яе жыхары.

Насельніцтва гміны - у большасці беларусы праваслаўнага веравызнання. Існуюць тут тры праваслаўныя прыходы: у Дубічах-Царкоўных, Вэрстоку і Старым Корніне. (У гэтым годзе ў Старым Корніне святкуюць сотую гадавіну пабудовы прыхадскога храма св. Міхала).

Як амаль паўсюдна, прыходы маюць вялікае значэнне для насельніцтва. Апрача галоўнай мэты іх існавання - містычна-духоўнага ўздзеяння на прыхаджан, з'яўляюцца яны носьбітамі культуры, мастацтва і эстэтыкі. Пасля шэрасці штодзённага дня, менавіта ў храме людзі здзяйсняюць свае памкненні да Дабра і Прыгажосці. Таго не можа даць у сапраўднасці ні вясковы клуб, ні нават школа.

У найбольшай ступені ўздзейнічае гэта на моладзь. Калі яна ўнутрана развіваецца, тады шукае праяўлення свайго духоўнага жыцця, актыўнасці. І калі знаходзіць зразуменне, падтрымку і дзейсную дапамогу аўтарытэтных, дасведчаных асобаў, плён яе памкненняў можа стацца вялікім.

У Дубічах-Царкоўных моладзь і старэйшыя знайшлі цяпер такую асобу. З'яўляецца ёй а. Віталій Гаўрылюк, ад звыш году настаецель тутэйшага Св. Пакроўскага храма. Менавіта пра а. Віталія і дубіцкае адраджэнне, непасрэдна з ім звязанае, пойдзе цяпер гутарка.

ЕЛЯНКА

Для прыродазнаўцаў Беласточчыны назоў Елянка атаесамліваецца з запаведнікам, створаным у 1989 г. непадалёк ад вёскі той жа назвы. Вялікі, ў 227 га запаведнік з'яўляецца месцам, дзе можам сустрэць прыблізна 250 відаў розных, часта рэліктных раслінаў ды месцам пражывання аленяў, кабаноў, а нават рысяў. Не пра запаведнік аднак будзем гаварыць, а пра вёску і яе жыхараў, што на працягу года здолелі пабудаваць уласны Дом Божы.

У Елянцы, побач вёскі, здаўна знаходзіліся могілкі. Калі старыя сталі цеснымі, вызначана была плошча пад новыя. Думка пра ўласны храм існавала пэўна раней, наспела аднак толькі з прыходам у Дубічы а. Віталія Гаўрылюка. На трэці дзень Пасхі 1992 года а. Віталій сабраў у Елянцы ўсіх тутэйшых прыхаджан, каб абгаварыць справу пабудовы царквы. Прысутнічалі запрошаныя госці - войт ды старшыня гміннай рады.

У час размоў узнікла праблема - дзе ставіць царкву? «Людзі мелі розныя меркаванні» - гаворыць а. Віталій. «Некаторыя гаварылі, што царкву трэба пабудаваць ля дарогі, у вёсцы, каб зімою блізка было старэчам там хадзіць. Большасць не ўмела, аднак, нічога канкрэтнага сказаць на гэтую тэму».

Каб пагадзіць прысутных, а. Віталій сказаў: «Царкоўка павінна служыць жывым і памёрлым, і прыносіць карысць і радасць адным і другім. Думаю, што царкоўку трэба будаваць на могілках. А калі будуць тут набажэнствы - кожны, хто прыйдзе ў царкву, наведае магілы сваіх блізкіх і навядзе там парадак».

Гэтыя словы ўсімі былі прыняты ў сэрца. Ужо неўзабаве пачалася пабудова храма. Галоўным ахвярадаўцам аказаўся войт гміны, спадар Паўлоўскі, былі іншыя ахвяраванні. Дзякуючы ім, праз год храм быў ўжо гатовы. Навесну 1993 года ў яго сценах адслужылася першая Святая Літургія.

(працяг будзе)

МІКОЛА САХАРЭВІЧ

На здымку: «Над дубіцкім вадаёмам.»
фота архіў «Нівы»

Lokalne i światowe zmagania L. Tarasewicza

Białoruski artysta z podbiałostockich Walił wciąż nie może spokojnie rozwijać swojej twórczości malarskiej. Lonik — jak nazywają go przyjaciele — bardzo długo czekał na wystawę swoich obrazów w stolicy Republiki Białoruś. Mimo to, że zdążył do tej pory pokazać je w wielu krajach Europy, Izraelu i Nowym Jorku, w Mińsku wciąż nie było sprzyjającej atmosfery. Nareszcie czasy się zmieniły i w tym roku marzenia artysty miały się spełnić. Organizacją wystawy zajęli się przedstawiciele polskiego Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Ministerstwa Kultury RB. Organizacja wystawy na tak wysokim szczeblu miała gwarantować przygotowanie jej na odpowiednim poziomie — zgodnie z międzynarodowymi wymaganiami sztuki. Niezbędne w takich przypadkach rekwizyty — projekt katalogu, schemat wystawy, slajdy — i ogólne wskazówki autora obrazów zostały przekazane do Mińska już półtora roku temu. Podejście do organizacji wystawy ze strony urzędników białoruskich Lonik później określił jednym słowem: HAŃBA! Towarzysz Urodnin, odpowiedzialny za tego rodzaju przedsięwzięcia w białoruskim ministerstwie kultury, kilkakrotnie zapewniał L. Tarasewicza, że wszystko będzie "o'key" i zaprosił artystę na otwarcie wystawy (co miało nastąpić w połowie maja). Lonik przyjechał kilka dni wcześniej. Okazało się, że do organizacji wystawy nikt nie przyłożył nawet palca. Artystę bardziej jednak oburzył fakt, że podczas transportu i rozładunku uszkodzono kilka przewidzianych do ekspozycji obrazów. Plakaty informujące o wystawie malarza z Białostocczyzny zostały wydane tradycyjnie — na kiepskim papierze czerwonymi literami wydrukowano nazwisko artysty (w dodatku błędnie), termin i miejsce prezentacji obrazów. Mieszkańcy Mińska jednak ich nie ujrzeli. Podobnie stało się z katalogiem. Lonik zobaczył go (chaotyczny "żurnał", zrobiony gorzej niż tamtejsze tygodniki ilustrowane) dopiero w czasie zamknięcia wystawy, gdy zdejmował obrazy i szykował się do powrotu. Wcześniejsze wskazówki w tej sprawie po prostu zignorowano. W wyniku takiej "reklamy" o wystawie nie wiedział nawet wielki artysta białoruski Arlen Kaszkurewicz.

Lonik Tarasewicz wystawę jednak zorganizował. Jak później powiedział — zrobił to tylko dla swoich białoruskich kolegów. Sam zawieszał obrazy, instalował oświetlenie. Pomagali mu w tym bracia Kaszkurewiczowie i pracownicy polskiej ambasady. Uroczystość otwarcia była skromna. Przybyli na nią przyjaciele artysty, kilku dziennikarzy i "gości oficjalnych". Obyło się nawet bez tradycyjnego w takich przypadkach szampana. Na konferencji prasowej Lonik wystąpił w roboczym kombinezonie, boso. Był zmęczony. Ostatniej doby w ogóle nie spał.

Pod względem artystycznym wystawa mimo wszystko stała się wielkim wydarzeniem. W prasie pojawiły się opinie, że "tak mocnej i harmonijnej wystawy Białoruś jeszcze nie widziała i nie wiadomo czy kiedykolwiek zobaczy".

Do rodzinnych Walił Lonik wrócił zmęczony. Takiego przyjęcia ze strony — bądź co bądź — "bliskiego mu kraju" się nie spodziewał. Dopiero później uświadomił sobie, że komunistyczne władze, blokując wystawę, zrobiły mu wielką, chociaż niezamierzoną, światową reklamę. Szkoda, że tu, na Białostocczyźnie było o tym cicho. Ani "Niwa", ani lokalne radio nie zajęły się tym tematem. A w świecie dyplomatycznym zawrzało. Mińska wystawa L. Tarasewicza stała się już międzynarodowym skandalem.

Wyjeżdżając do Mińska Lonik także nie był zadowolony. Martwiły go sprawy miejscowe. Niedawno uruchomiono nowe przejście graniczne w pobliskich Bobrownikach. Przebieg uroczystego otwarcia być może miał bardziej oficjalny charakter niż w przypadku jego wystawy w Mińsku, ale skład gości honorowych artystę mocno zaniepokoił. 70% mieszkańców gminy Gródek to prawosławni Białorusini. Podczas otwarcia przejścia byli obecni jedynie dostojni przedstawiciele rzymskokatoliccy. W tej sprawie jako miejscowy radny wystosował nawet list protestacyjny do wojewody białostockiego. Czeka na odpowiedź.

W przerwach między malowaniem nowych obrazów i załatwianiem wielu spraw bieżących, Lonik przygotowuje się do tegorocznego "Basowiszcza". Pomaga młodym w projektowaniu scenografii, tradycyjnie, jak co roku pracuje nad festiwalowym plakatem. Ma wystąpić w roli konferansjera. Ma nadzieję, że studenci dopilnują, aby "Basowiszcza '93" zostało zorganizowane należycie...

Jerzy Chmielewski

TAJEMNICZE NAZWY

c.d. ze str. 9

Krzywiec - Krywiec, Czerlonka - Czerlanka, Zagruszany - Zahruszany, (w 1784 i 1674 r.), *Gorodczyno - Horodczyno* (*Horodczyn* w 1933 r.), *Gołubowszczyzna - Hołubowszczyzna* (*Hołubowicze* w 1859 r.), *Gonczary - Hanczary* (*Gończary,* 1933 r.), *Starzyna - Staryna, Górany - Horany* (w 1911 i 1859 r.), *Wierzchjedlina - Wierch Jedlina, Kuchny-Kowalewgród - K. Kowalowy Hrud, Gorbacze - Horbacze* (*Kuchmy-Garbacze* 1962 r., *K. Gorbacz* 1924 r., *Horbacze* 1859 r.), *Łozice - Łozica, Sofipol - Piarejma, Rogacze - Rohacze, Długi Bród - Douhi Brod* (tak właśnie pisano oficjalnie w 1792 r.!), *Wierzchłowce - Wierchłowce, Wierzchowskie - Wierchowskie, Wierzchlesie - Wierchlas* itd.

Kilkadziesiąt nazw zmieniano 3-5-krotnie, skrzętnie omijając przy tym postać prawidłową, np.: *Chomentowce - Chomontowice - Chomontowce* (prawidłowo: *Komatowce*), *Sowin Gród - Dubiny-Sowinygrunt - Dubiny-Sowinny Grunt - Sawin Gród - Sawiny Gród* (pr.: *Sawiny Hrud).* Nic dziwnego, że przy tak bujnej wyobraźni nie trudzono "Monitora Polskiego"!

W latach 60-tych Komisja URM robiła z nazwami co chciała i było to sterowane centralnie. Jak inaczej bowiem wytłumaczyć fakt, że ostatnia nazwa z rzeczownikiem *Łuh* zostaje zlikwidowana w 1980 r. (w dawnym powiecie sokólskim). Jednocześnie odrębny zespół wojewódzki, ale podlegający temu samemu centrum, zmienia bieszczadzki *Łuh* na *Ług, Biały Łuh* — nazwę używaną urzędowo od 1601 do 1939 r. — zmieniono na *Biały Ług.* Podobnie mamy dziś *Długi Ług — Dołhi Łuh* w 1601 r., *Wroni Ług — Wroni* al. *Woroni Łuh* w "Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego", *Dziewiczy Ług, Kozłowy Ług — K. Łuh* jeszcze w 1967 r., *Litwinowy Ług —Litwin-Łuh* w 1933 r.

Zgodnie ze wspomnianym rozporządzeniem z 1934 r. działalność Komisji miała polegać na weryfikacji nazw zawartych w skorowidzach z 1924 i 1933 r. poprzez:

a) zmianę nazwy dotąd nieprawidłowej i ogłoszenie tejże zmiany w "Monitorze Polskim", lub

b) pozostawienie nazwy prawidłowej w jej obecnej postaci.

c.d. na str. 13

АНАТАЦЫІ ПАСЛЯ ВЫХАДУ

Свае песні табе дару

Ці сярод творчых людзей, што пішуць на Беласточчыне па-беларуску, маем так званую маладую змену? Больш-менш на такое пытанне меўся адказаць альманах маладых, выданы Беларускім літаратурным аб'яднаннем «Белавежа» ў пачатку гэтага года. Адказ, можна сказаць, атрымаўся даволі-такі амбівалентны. З аднаго боку, здаецца, няблага - альманах адзначае невялічкімі паэтычнымі падборкамі дванаццаць прозвішчаў: Валі Анішчук, Юркі Баены, Марыі Базылюк, Яўгена Вапы, Ніны Гаўрылюк, Веранікі Леанюк, Міры Лукшы, Жэні Мартынюк, Ірыны Свентахоўскай, Віктара Стахвюка, Андрэя Сцепанюка і Яніны Шостак; у прыдатак, у кніжцы змешчаны ўрывак перакладу «Уліса» Дж. Джойса пяра Яна Максімюка (сёлета пераклад мае выйсці асобнай кніжкай). Але з другога - нельга не заўважыць, што бадай ці не палова аўтараў у кніжцы пакінула ўжо сваё randez vous з беларускай літаратурай (шмат тэкстаў з «архіваў» беларускага літаратурнага руху, часамі дзесяцігадовай даўнасці). З вышэй памянёных далей актыўнымі застаюцца Ю. Баена, М. Лукша і, бадай, А. Сцепанюк (са сваім перакладам усё яшчэ корпаецца Я. Максімюк). У нармальным літаратурным працэсе, пэўна, так яно і бывае: у літаратуры заўсёды больш адэптаў, чымсьці цвёрдых яе паслядоўнікаў. У нас такая з'явая - гэта яшчэ адзін трывожлівы сігнал, што змяншаецца кола культурнай беларушчыны, набываючы ўсё больш свой, так бы мовіць, элітарны характар.

Выданьне альманаху спансаравалі нашы суродзічы з амерыканскага Кліўленда і фірма «Амега» з Бельска: зноў-такі сігнал - новай сітуацыі ў выдавецкім руху беларусаў Беласточчыны.

Дзікі птах верабей

Нялёгка ў сённяшні час выдаць дэб'ютную кніжку, асабліва па-беларуску. Але такія рэчы нейк прыдараюцца, як засведчыла Міра Лукша. Кніжка Міры выйшла як выданне Праграмнай рады тыднёвіка «Ніва», якая заявіла сябе не толькі як годны спадкаемца па RSW «Prasa-Książka-Ruch» на выдаванне «Нівы», але і спонсар беларускага пісьменства. Кніжачка Міры - гэта зборнік 26 кароткіх апавяданняў з жыцця-быцця жанчыны перш за ўсё, і маладой паненкі, і крыху старэйшай, і жанчыны ў спелых гадах, і зусім бабулькі, словам, бабы ўсялякай масці. Чуйнае вуха да жывой гаворкі, журналісцкая лаканічнасць радка і асабліва «бабскае» бачанне спраў гэтага свету чыняць з гэтага выдавецкага вераб'я адметную і цікавую літаратурную з'яву. Позірк Міры засяроджаны на той дурнавата-разумнай сферы жыццёвага досведу, што звязаная з мужыком як такім асобенем біялагічнага свету, які служыць бабе ў якасці маральнага і матэрыяльнага апірышча, амаральнага і гарэлкажлуктнага трутня, а таксама, што скрываць, сексуальнага пеўня, а нават шуляка. Сапраўды разумных тут не бывае, а таму ў гэтай дзялянцы лічыцца перад усім эмпірыя, зафіксаваная ў незлічонай колькасці паасобных адзінкавых прыпадкаў. Зусім зразумелае, што кніжыца Міры, хоць і па-беларуску, была раскупленая ў сталіцы Рэспублікі Беларусь увокаміг. І аўтарцы давялося перапраўляць цераз мяжу наступную яе порцыю.

А на Беласточчыне - памаленьку, кніжачка прадаецца прынагодна пры розных нагодах, толькі што нагодаў тых няшмат. Такі час.

З неспакойных дарог

Кніжка паэзіі Надзеі Артымовіч пад такім назовам выйшла ў «Мастацкай літаратуры» ў Менску, у пачатку гэтага года. Праляжала яна тамака шмат часу, пакуль падыйшла яе чарга паводле савецкага размеркавальніка. Ну, але лепш пазней, чымсьці ніколі. На Беласточчыну яна ўжо не трапіць. Адціснулі яе тыражом усяго ў 600 экземпляраў (такія цяпер у Менску тыражы беларускіх зборнікаў паэзіі), і ён маментальна прапаў з кнігарняў. Аматары паэзіі ў сталіцы Беларусі, выпадае спадзявацца, ухапілі нагоду пазнаёміцца з несумненна арыгінальнай і непаўторнай з'явай у беларускім прыгожым пісьменстве, што мае найменне Надзея Артымовіч з Бель-

Szansa dla Filii

Proponuję uwadze Czytelników autoryzowane wypowiedzi osób najbardziej kompetentnych dla wyjaśnienia zasygnalizowanego przeze mnie w poprzednim numerze "Czasopisu" problemu związanego z szansą powołania w Białymstoku Instytutu Kultury Białoruskiej. Zamiarem moim było, by wypowiedzi doc. dr hab. **Jana Czykwina**, prof. **Jerzego Kopani**, prof. **Michała Kondratiuka** i przewodniczącego Białoruskiego Zjednoczenia Demotratycznego **Olega Łatyszonka** były odpowiedzią na jedno zasadnicze dla sprawy pytanie: **Jakie są szanse na powstanie w Białymstoku Instytutu Kultury Białoruskiej?**

Jan Czykwin
doc. dr hab., pracownik naukowy Uniwersytetu Warszawskiego

Dla stworzenia Zakładu Filologii Białoruskiej czy Instytutu Kultury Białoruskiej potrzebna jest decyzja rektora FUW lub dziekana Wydziału Humanistycznego tej uczelni. Wyjściem z sytuacji byłaby również obecność w Białymstoku osoby z niekwestionowanym autorytetem naukowym, która niczym magnes ściągnęłaby do pracy potrzebnych specjalistów. W ten sposób władze uczelni stanęłyby przed faktem dokonanym: są ludzie, otwieramy Instytut. Właśnie takie mechanizmy zadecydowały o powołaniu przez prof. Ryszarda Łużnego ukrainistyki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

Niestety, dziekan Wydziału Humanistycznego FUW w Białymstoku, prof. Jerzy Kopania, ma negatywny stosunek do idei stworzenia na tej uczelni Instytutu Białoruskiego. Mam powody przypuszczać, iż decydują tu również względy polityczne. Wiem, że np. prof. Bazyli Białokozowicz, swego czasu z chęcią podjąłby pracę nad stworzeniem Zakładu Białorutenistyki w Białymstoku. Wypadki potoczyły się jednak inaczej, a prof. Białokozowicz pracuje w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Olsztynie.

Ważnym problemem w tej materii byłoby zapewnienie pracownikom naukowym odpowiednich warunków do pracy i mieszkań na terenie Białegostoku. Na ile się orientuję, możliwości FUW w tym względzie są ograniczone.

Faktem jest, iż począwszy od bieżącego roku akademickiego prof. Michał Kondratiuk rozpoczął organizowanie przy Zakładzie Filologii Wschodniosłowiańskich Pracowni Filologii Białoruskiej. Ale czy mu się to uda? Będą, jak sądzę, duże kłopoty natury organizacyjnej i psychologicznej.

Jerzy Kopania
profesor, dziekan Wydziału Humanistycznego Filli UW w Białymstoku

Mam nadzieję, iż w najbliższym czasie istniejący już na moim wydziale Zakład Filologii Wschodniosłowiańskich przekształci się w Instytut Filologii Wschodniosłowiańskich. W ramach tego Instytutu, jak sądzę, wśród różnych Zakładów znajdzie się również Zakład Białorutenistyki, w który, naturalną koleją rzeczy powinna się przekształcić Pracownia Białorutenistyki, kierowana przez pana prof. Michała Kondratiuka.

Jeśli zaś chodzi o ewentualne utworzenie placówki bardziej o charakterze kulturowym, zajmującej się badaniami nie ściśle językoznawczymi czy literaturoznawczymi, lecz badaniami nad kulturą, historią, ogólnie mówiąc nad tożsamością narodową Białorusinów, taką szansę widzę wyłącznie pod jednym warunkiem. Jeśli się znajdzie choćby jedna osoba, będąca samodzielnym pracownikiem naukowym i kompe-

c.d. na str. 15

ска. Пры вонкавых прыкметах непаэтычнасці стылю (белы верш, даволі рэдкі ў беларускай паэтычнай традыцыі; арытмічнасць радка; абрывістасць і крайняя асацыятыўнасць паэтычнага мыслення), творчасць Надзеі паражае сваёй глыбіннай напружанасцю і запамінальнай вобразнасцю. Паэзія Артымовіч, вольная ад публіцыстычных матываў і сентыментальнай бытапісальнасці, заглыбляецца ў свет найпершых, экзістэнцыяльных перажыванняў чалавека, у досвед чалавечай самоты, зняверанасці, роспачы, адчування адчужанасці, неразгаданасці быцця, а таксама ў хвіліны надзеі і веры ў чалавека. Як наогул бывае з арыгінальнымі творчымі з'явамі, вершы Н. Артымовіч маюць сваіх заўзятых аматараў і прыхільнікаў, як і такіх, што зусім іх не ўспрымаюць або ставяцца адмоўна. Для паэзіі гэта няблага. Значыць, яна ўсё-такі жыве.

(макс)

фота архіў "Нівы"

TAJEMNICZE NAZWY

c.d. ze str. 11

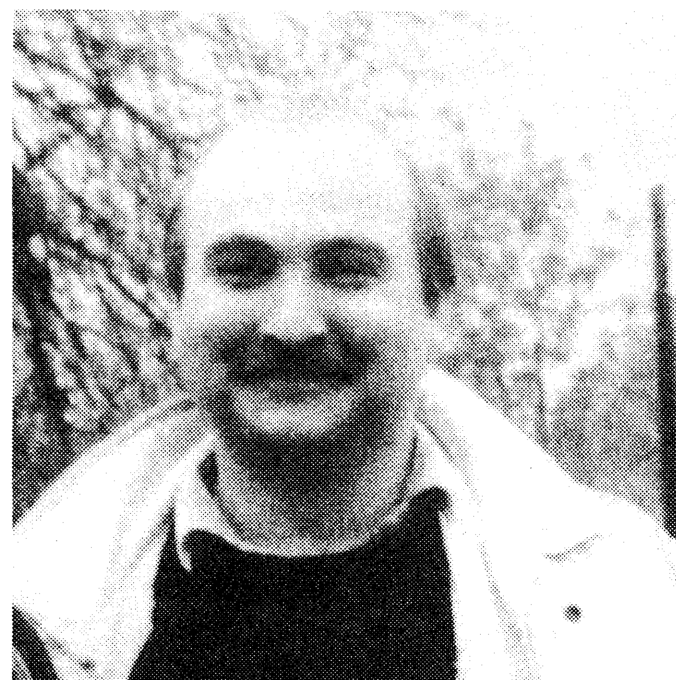
Żadna ze zmian przytoczonych powyżej nie kwalifikuje się ani do pkt. a) ani b). Jednocześnie te dwa punkty wyczerpują **cały** zakres działania Komisji. Wniosek z tego prosty: Komisja w odniesieniu do Białostocczyzny działała w sposób bezprawny, przestępczy.

Ostatnio Komisja znalazła nowe wytłumaczenie swej teraz już "tylko" bezczynności. Ponoć może ona rozpatrywać tylko wnioski mieszkańców zaopiniowane przez wojewodę. Tymczasem obowiązujące przepisy stanowią, że "ustalenie i zmiana nazwy miejscowości (...) następuje w drodze zarządzenia ministra (...) po zasięgnięciu **opinii** rady gminy" (Dz.U. nr 21 z 1990 r. , poz. 123). Jak widać, mamy tu do czynienia z "prawem" powstałym na zasadzie: "sam słyszałem, jak mówiłem, że rozpatruję tylko wnioski od wojewodów...", zaś cała ta dziwaczna dyskusja (w której Komisja unika jak ognia występowania we własnym imieniu, badając grunt poprzez wypowiedzi innych osób) przypomina taki mniej więcej dialog: "— Gdzie tu najbliższa poczta? — A tak, ładna pogoda dzisiaj...". Kiedy ten głuchy telefon się skończy, trudno przewidzieć. Być może w Naczelnym Sądzie Administracyjnym. Rzecz jasna, takie dialogi można prowadzić jedynie z pozycji siły, z pozycji URM-u. Jednakże w państwie prawa nie ma silniejszych i słabszych, i jeśli z takim państwem mamy już do czynienia, to sprawa nie jest jeszcze beznadziejna.

W latach 60-tych ustalanie nazw w drodze organizowania zebrań mieszkańców uznano w URM za nierealne i nawet **merytorycznie niewłaściwe**. Dlatego organizowano ekspedycje terenowe i miano oprzeć się na materiałach historycznych (które i tak później nie zostały wykorzystane). Zrozumiałe jest, że to, co było nierealne dla URM-u, jest i niewykonalne dla organizacji białoruskich — bezetatowych i pozbawionych funduszy. Dlaczego zatem stawia się nierealny warunek, by "zebrać protokoły z zebrań mieszkańców i załatwić jeszcze pozytywną opinię wojewody"? Przecież nawet białoruski działacz, jeśli się pojawi w jakiejś wsi w sprawie jej nazwy, to i tak będzie tam obcym człowiekiem, żadnego

c.d. na str. 15

O RÓWNOŚĆ ZE WSZYSTKIMI

Antoni Mironowicz, ur. 30.10.1959 r. w Białymstoku, doktor nauk historycznych, pracownik naukowy Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, badacz dziejów prawosławia na ziemiach białoruskich, żonaty, troje dzieci.

- Kandyduje Pan z listy Komitetu Wyborczego Prawosławnych do Sejmu RP. Co zadecydowało o takim Pana postanowieniu?

Propozycję kandydowania otrzymałem od Bractwa Prawosławnego św.św. Cyryla i Metodego. Poparcia udzieliły mi również organizacje zrzeszone w Związku Białoruskim. Decyzję o kandydowaniu podjąłem w momencie, gdy dowiedziałem się, że Komitet Wyborczy Pra wosławnych tworzą wszystkie organizacje naszego środowiska. Na liście wyborczej tego komitetu znaleźli się przedstawiciele Bractwa Prawosławnego, Związku Białoruskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego, Związku Ukraińców Podlasia. W takiej sytuacji mogę być jedynie wdzięczny za to, że większość organizacji prawosławnych i białoruskich zdecydowała o tym, by moją osobę umieścić na pierwszym miejscu na liście. Zdaję sobie sprawę, iż jest to duży kredyt zaufania w stosunku do mojej osoby, z którym wiążą się duże obowiązki i odpowiedzialność.

- Zajmuje się Pan historią prawosławia i Białorusinów. Jak kształtowały się losy tej grupy narodowej na przestrzeni dziejów?

Losy Białorusinów są ściśle związane z dziejami Cerkwi prawosławnej. Do XII wieku żyliśmy w granicach księstw białoruskich, ciesząc się pełnymi wolnościami. W Wielkim Księstwie Litewskim prawosławni Białorusini dominowali pod względem kulturowym i społecznym. W Rzeczypospolitej nasze prawa i wolności zostały znacznie uszczuplone. Prawa ludności prawosławnej zostały znacznie ograniczone, zwłaszcza po wprowadzeniu unii brzeskiej (od 1596 r.). Traktowano nas wówczas jak obywateli drugiej kategorii. Po rozbiorach Rzeczypospolitej Białostocczyzna na krótko znalazła się pod zaborem pruskim, by później niemal przez półtora wieku być w granicach imperium rosyjskiego. Okres ten wywarł znaczący wpływ na mentalność ludzi i charakter naszej Cerkwi. Po I wojnie światowej znaleźliśmy się w Państwie Polskim. II Rzeczpospolita kojarzy się nam nie tylko z pierwszą autokefalią, ale również z niszczeniem cerkwi na Chełmszczyźnie i Podlasiu oraz obozem w Berezie Kartuskiej. Pomimo to, że Białorusini mieli utrudniony awans społeczny, nie występowali przeciwko państwu, w którym żyli. Podobną postawę wyrażaliśmy po II wojnie światowej. Jak z tego wynika, żyjąc na jednym miejscu byliśmy w granicach różnych państw, które jedynie sporadycznie traktowały nas na równi z innymi obywatelami.

- Czy w dzisiejszej rzeczywistości Białorusinów Białostocczyzny można się doszukać podobieństw z ich przeszłością?

Obecnie nasza społeczność formalnie ma zagwarantowane wszystkie prawa wynikające z jej statusu obywateli Rzeczypospolitej Polskiej. Nie oznacza to jednak, że żyje się nam bezproblemowo. Znowu musimy upominać się o własne świątynie, domagać się równego traktowania w dotowaniu kultury i wydawnictw białoruskich w Polsce. Nie jest tajemnicą, że Białostocczyzna była po macoszemu traktowana przez władze PRL i efekty takiego stanu rzeczy widoczne są do dziś.

Najbardziej bolącym problemem, z którym boryka się Cerkiew prawosławna na Białostocczyźnie w ostatnich latach, jest sprawa zwrotu monasteru w Supraślu. Ten ośrodek zakonny odgrywał ważną rolę w życiu religijnym Białorusinów i innych narodów słowiańskich w przeszłości i należy zrobić wszystko, by rolę tę pełnił również dziś.

- Jakie problemy uznałby Pan za najpilniejsze do rozwiązania w chwili obecnej?

Oprócz spraw związanych z odzyskaniem własności cerkiewnej, mamy na co dzień do czynienia z mnogością problemów stojących przed Białorusinami Białostocczyzny. Wyludniona i zubożała wieś białostocka czeka na kompleksowy program pomocy, oświata i kultura białoruska wymagają natychmiastowego wsparcia...

- Czy wobec tego możemy patrzeć z nadzieją w przyszłość?

Uważam, że zmiany ustrojowe, zachodzące w naszym kraju, pozwalają z optymizmem patrzeć w przyszłość. Polska, dążąc do integracji z innymi państwami europejskimi, przyjmuje na siebie obowiązujące w Europie rozwiązania prawne i ustrojowe - również w stosunku do mniejszości narodowych i wyznaniowych. Gdy tak się stanie, mamy szansę być traktowani na równi ze wszystkimi obywatelami naszego kraju.

Oprócz tego, na mapie politycznej Europy pojawiło się nowe państwo - niepodległa Białoruś. Uważam, żee może to mieć fundamentalne znaczenie dla części narodu białoruskiego, zamieszkującego po naszej stronie państwowej granicy.

- Dziękuję za rozmowę.

Zapisał Jerzy Kalina

Szansa dla Filii

c.d. ze str. 13

tentna w tym zakresie naukowym, która zechce podjąć pracę na Filii UW w Białymstoku, zorganizować to pod względem naukowym i wziąć moralną odpowiedzialność za poziom naukowy i kształcenie kadr problem będzie rozwiązany. Gdy te warunki zostaną spełnione, ja osobiście zrobię wszystko, by taka osoba została zatrudniona na moim Wydziale, mimo ogromnych trudności finansowych, z którymi boryka się uczelnia. Nic nie stoi na przeszkodzie, by był to naukowiec z Białorusi.

Michał Kondratiuk
profesor, pracownik naukowy
Filii UW w Białymstoku

W moim przekonaniu szanse na powstanie w Białymstoku Instytutu Kultury Białoruskiej nadal istnieją i dziś mogą być większe niż przed kilkoma laty. Może brzmieć to paradoksalnie, kiedy w sferze budżetowej na wszystko brakuje pieniędzy, ale w tej chwili zapotrzebowanie na specjalistów z zakresu filologii białoruskiej wzrasta, wzrastają bowiem obroty handlowe i umacniają się związki Polski z Białorusią.

W Polsce zainteresowanie językiem białoruskim jest coraz większe. Poza jedyną do niedawna Katedrą Filologii Białoruskiej w Uniwersytecie Warszawskim, języka białoruskiego uczą się studenci KUL, a od nowego roku akademickiego powstanie filologia białoruska w UMCS w Lublinie. Od kilku lat języka białoruskiego na lektoratach uczą się filolodzy w Uniwersytecie Wrocławskim i od niedawna w UJ w Krakowie. W innych wyższych uczelniach język białoruski nie jest nauczany głównie z powodu braku specjalistów. Wiem, że władze niektórych z nich prowadzą rozmowy i uzgodnienia z Białorusią w celu wysłania do nich na naukę swoich młodych pracowników.

A jak ta sprawa wygląda w Białymstoku?

Muszę stwierdzić obiektywnie, że nie najlepiej. Od początku roku akademickiego 1993/94 w Filii UW w Białymstoku rozpocznie naukę języka białoruskiego (jako specjalizację dodatkową) grupa studentów III roku filologii rosyjskiej. Dopiero na przyszły rok zaplanowano przyjęcie studentów na I-szy rok filologii białoruskiej z pobocznym językiem zachodnim - niemieckim lub angielskim. Niewiele jednak udało się zrobić w zakresie zebrania odpowiedniej kadry do nauczania przedmiotów białorutenistycznych. Nowych etatów dla białorutenistów należałoby szukać w ramach samej Filii, jak również prosić MEN o przyznanie etatów w związku z otwarciem nowego kierunku.

Poszerzenie bazy kadrowej i rozwinięcie studiów białorutenistycznych na Wydziale Humanistycznym FUW powinno sprzyjać powstaniu samodzielnego Instytutu Kultury Białoruskiej. Nie muszę chyba nikogo przekonywać, że zadania tego Instytutu są znacznie szersze, bowiem oprócz badań w zakresie języka i kultury białoruskiej znajdą się w nim problemy historii Białorusi i jej związków z Polską, zagadnienia szeroko rozumianej kultury, socjologii, religii, oświaty, problemy dotyczące mniejszości białoruskiej w Polsce itp.

Główne założenia działalności tego Instytutu, jego struktury i problematyki badawczej wraz z propozycjami kadrowymi, były opracowane przez zespół specjalistów wyłoniony na zebraniu organizacyjnym, które odbyło się w Wydziale I Nauk Społecznych PAN jeszcze w 1991 r. Z inicjatywą zwołania takiego zebrania wystąpił prof. dr hab. Andrzej Wyczański, ówczesny sekretarz naukowy tego wydziału a obecny Wiceprezes i Sekretarz Naukowy PAN. On także przewodniczył wszystkim zebraniom poświęconym powołaniu Instytutu Kultury Białoruskiej w Białymstoku. Większość uczestników spotkań podkreślała potrzebę powołania osobnego Instytutu i nie wyrażała wątpliwości co do tego, iż najlepszą jego lokalizacją jest Białystok. Wyrażane wówczas indywidualne sugestie, by Instytut taki powołać w Warszawie przy PAN, dziś stają się całkiem nierealne, ponieważ praktycznie nie istnieje już białorutenistyka w nowym Instytucie Slawistyki PAN. Niemal wszyscy białoruteniści musieli odejść z Instytutu wskutek specyficznie przeprowadzonej jego restrukturalizacji.

Na pismo złożone do różnych instancji w sprawie powołania Instytutu Kultury Białoruskiej nikt nie odpowiedział. Zmieniały się ekipy rządzące i odchodzili ludzie odpowiedzialni za różne sprawy. Dziś, jak mi się wydaje, należy jeszcze raz przypomnieć się i bardziej zdecydowanie żądać konkretnej odpowiedzi zarówno u władz wojewódzkich, jak i na szczeblu najwyższym, tj. w ministerstwach i w rządzie RP. W stosunkowo krótkim czasie na Białorusi, w Grodnie, powstała i efektywnie działa polonistyka, a w sąsied-

c.d. na str. 17

TAJEMNICZE NAZWY

c.d. ze str. 13

zebrania nie zorganizuje, nie oderwie ludzi od pilnych prac. Takie pomysły ("Zdaniem językoznawcy", RES PUBLICA 1/1990) to tylko pozory dobrej woli. Komisja ma do wyboru: uznać białoruskie racje, odrzucić je, albo... postawić nierealne warunki. Wybrano — na razie — to ostatnie, a ponieważ jest to bardzo nie fair i może trzeba będzie się z tego wycofać, uczyniono to nie wprost i nie w imieniu samej Komisji.

Zasadnicze pytanie, to: Czy Komisja URM może z własnej inicjatywy przywrócić prawidłowe nazewnictwo? Od odpowiedzi na to pytanie zależy los naszej toponimii. Odpowiedź na nie brzmi: TAK! Cytowana ustawa z 1990 r. daje Komisji **pełną** władzę w tym zakresie, gdyż nawet opinia (nie wniosek przecież!) GRN nie jest dla niej wiążąca i, jak czytamy w w/w "RES PUBLICE", Komisja potrafi takie opinie, nie mające podstaw historycznych, kategorycznie odrzucać. Tak przecież było w 1981 r., kiedy to przywrócono 120 nazw bieszczadzkich, i to bez 120 "wniosków", po prostu dlatego, że... były one nieprawidłowe historycznie! Tak, to wystarczyło! Tylko 3 z tych nazw nie przyjęły się na powrót, co, jak słusznie zauważyła pani E. Smułkowa, daje wysoce znamienną, aż 98% trafność społeczną takiego odgórnego przywracania obiektywnej, bo historycznie i etnograficznie prawidłowej, toponimii. (Trafność merytoryczna była oczywiście stuprocentowa). Dlaczego tą sprawdzoną w praktyce, w 98 procentach skuteczną (nawet po wysiedleniu autochtonów) metodą Komisja URM nie chce się posłużyć na Białostocczyźnie? Otóż nazwy bieszczadzkie przywrócono za "pierwszej Solidarności", była to decyzja polityczna (odblokowanie sprawy przez rządzącą partię). Poza tym przywrócono tylko nazwy zmienione w 1977 r. Nazw bieszczadzkich zmienionych niejawnie i jawnie przed 1977 r. nie przywrócono, co toponimii białostockiej, zmienianej w sposób utajniony, źle rokuje. Zdawałoby się, to wielka szansa, że nazewnictwo Białostocczyzny zmieniano nielegalnie, tym łatwiej będzie je przywrócić. Jest to jednak rozumowanie naiwne — kluczem jest tylko i wyłącznie decyzja polityczna rządzącej

c.d. na str. 17

Antoni Mironowicz

KULT IKON BOGURODZICY NA BIAŁORUSI

Białorusini przyjęli chrześcijaństwo w obrządku wschodnim i dlatego od samego początku kształtował się wśród nich typ pobożności na wzór tradycji bizantyjskiej. Kult Bogurodzicy odgrywa w niej szczególną rolę. Kościół wschodni czci Najświętszą Marię Pannę jako czcigodniejszą od cherubinów i bardziej chwalebniejszą od serafinów, przewyższającą całe stworzenie. Cerkiew łączy wiarę w Chrystusa ze czcią oddawaną Bogurodzicy. Według nauki Kościołą prawosławnego Bogurodzica pozostaje Matką rodzaju ludzkiego, jego orędowniczką i opiekunką. Dlatego zwrócone są do niej modlitwy Cerkwi o pomoc i wstawiennictwo u Jej Syna. Kult Matki Bożej był i pozostaje na Białorusi stałym elementem prawosławnej i katolickiej pobożności.

Większość pierwszych wzniesionych na ziemiach białoruskich świątyń była pod wezwaniem Bogurodzicy (np. w końcu X wieku w Połocku, a w XI wieku w Turowie, Witebsku, Smoleńsku, Drohiczynie). W tradycji i obrzędach ludowych Białorusinów często Bogurodzica występuje w roli Matki śpieszącej z pomocą ludziom w ciężkich dla nich sytuacjach. Każde więc święto związane z kultem Bogurodzicy miało pozaliturgiczne obrzędy. Elementem kultu Matki Bożej było oddawanie czci Jej cudownym ikonom.

W pobożności prawosławnej znaczące miejsce zajmuje kult świętych ikon przedstawiających Jezusa Chrystusa, świętą Bogurodzicę, aniołów, proroków i świętych. Kanoniczną postawę kultu ikon stanowią postanowienia VII Soboru Powszechnego. Kult ikon ma swoje uzasadnienie również w psychologii religijnej wiernych. W tradycyjnej pobożności prawosławnej na Białorusi ikona stanowi istotną konieczność jako poczucie "namacalnej" obecności Boga. Potrzeba posiadania ikony wypływała z konkretności uczucia religijnego, szukania bezpośredniej obecności Boga, Marii Panny czy świętych. Z tego powodu kult ikon znajduje uzasadnienie nie tylko w treści wyobrażanych na ikonach wydarzeń lub osób, lecz także w wierze w ich obecność, którą Cerkiew daje poprzez poświęcone ikony. Poświęcenie ikony, według Sergiusza Bułhakowa, daje *więź między praobrazem i obrazem, między wyobrażeniem i wyobrażanym... Na mocy tej pełnej łaski obecności poprzez ikonę może być okazana pomoc, jakby przez wyobrażonych na niej, i w tym sensie w zasadzie każda poświęcona ikona jest ikoną cudowną. Jednakże jako cudowna, czyli czyniąca Cuda, we właściwym znaczeniu tego słowa, czczone są te ikony, które przejawiły swoją cudowną moc w sposób bardzo jasny i dostępny.*[1] Wśród cudownych ikon na Białorusi najwięcej jest wizerunków Matki Bożej. Zgodnie z wiarą Kościoła opiece Matki Bożej powierzona została cała ludzkość. Także po swym zaśnięciu, Bogurodzica nie pozostawiła świata i przebywając w niebiosach, żyje życiem naszego świata. Matka Boża objawia się światu w cudownych ikonach, dając odczuwalny ślad Jej obecności na ziemi.

Kult cudownych ikon Bogurodzicy na terytorium Białorusi pojawił się w XI-XII wieku (Smoleńska, Korsuńska, Kupiatycka). Ogółem znanych jest ponad 60 cudownych ikon, które były czczone nie tylko wśród Białorusinów, lecz także wśród innych narodów słowiańskich.[2]

Oprócz ikon o szerokim zasięgu popu-

c.d. na str. 25

Wykaz cudownych ikon szczególnie czczonych na Białorusi

Nazwa	Miejsce objawienia	Zasięg kultu	Powstanie kultu
Białykińska	Mozolewszczyzna k. Mścisławca	Mścisław, Stary Dub	XVII w.
Białynicka	Białynicze k. Mścisławca	Mohylewszczyzna pow. orszański	XII w.
Białostocka	Białystok	Białostocczyzna	XIX w.
Biełocarkowska	w. Sienienskie	Mohylewszczyzna	?
Borkułabowska	Borkułabów	Mohylewszczyzna	XVI w.
Borowska	Uświat	Witebszczyzna	XVI w.
Boruńska	Boruny	Oszmiańszczyzna	XVII w.
Budsławska	Budsław	Oszmiańszczyzna	XVII w.
Dźwińska	Dźwinsk	Dźwinsk	1419 r.
Falkowicka	Falkowice	Witebszczyzna	XVIII w.
Howieżniecka	Howiezna	Howiezna	1692 r.
Horodyska	Horodno	Pińszczyzna	1473 r.

Szansa dla Filii

c.d. ze str. 15

nim Białymstoku wszystko się odwleka mimo potrzeb oświatowych i kulturalnych społeczności białoruskiej Białostocczyzny i znacznego zapotrzebowania na białorutenistów w całym kraju.

Oleg Łatyszonek
przewodniczący Białoruskiego Zjednoczenia Demokratycznego, historyk

Obawiam się, że białostockie środowisko naukowo-polityczne — łączę tu dwie sfery, bo np. prof. Kopania jest (był - **red.**) jednocześnie przewodniczącym sejmowej komisji d/s mniejszości narodowych i etnicznych i dziekanem Wydziału Humanistycznego FUW — może nadal sabotować próby powstania Instytutu Białoruskiego. Instytut taki byłby naturalnym ośrodkiem ideowym ruchu białoruskiego, a wątpię, by ktoś sobie takiego ośrodka w Białymstoku życzył.

Ze szczególną niechęcią traktowana jest myśl o powołaniu zakładu historii, co jest zresztą logiczne, bo historią żywi się świadomość narodowa. Jest przy tym rzeczą jasną, że nikt za Białorusinów ich własnej historii nie napisze. Jako przykład wspomnę żenującą dyskusję nad książką Antoniego Mironowicza, w czasie której jeden z oponentów autora (n.b. uchodzący za wybitnego znawcę dziejów regionalnych) poddawał w wątpliwość obecność na Podlasiu w XVI w. narodowości już nie tylko białoruskiej, lecz nawet ruskiej.

Decyzja o powołaniu Instytutu zapadnie jednak nie w Białymstoku, lecz w Warszawie (o ile wiem, z inicjatywą założenia w Białymstoku studiów białorutenistycznych wystąpiło MSZ, po nieudanej misji min. Skubiszewskiego w Mińsku).

Przyjęta w stosunkach polsko-białoruskich zasada parytetu będzie w przyszłości działać na korzyść mniejszości białoruskiej w Polsce. (Oczywiście zakładam stosunki dobrosąsiedzkie, bo o innych nawet myśleć nie można). Białorusinów w Polsce jest dwa razy mniej, niż Polaków na Białorusi. W dodatku Białorusini zamieszkują zwarcie niewielkie przygraniczne terytorium, podczas gdy Polacy rozproszeni są na wielkim obszarze północno zachodniej Białorusi. Stawia to Białorusinów w korzystnej sytuacji przetargowej.

Polakom na Białorusi prędzej czy później (raczej prędzej, niż później) będą potrzebne własne instytucje naukowe, a nawet uniwersytet. Ponieważ to strona polska jest w większej potrzebie, myślę, że wykona ona pierwszy krok i powoła rzeczony Instytut Białoruski w Białymstoku. Zaściankowe poglądy tutejszego środowiska nie będą w Warszawie brane pod uwagę, bo ta musi się kierować nadrzędnym interesem narodowym. Jeśli nowe władze Filii UW Instytutu Białoruskiego nie zechcą, afiliuje się go przy innej instytucji naukowej, np. przy PAN-ie.

Wydaje się przy tym, że jest to sprawa w czasie nieodległa. Być może, nowy pozytywny impuls w stosunkach polsko-białoruskich przyniesie zmiana rządów w obu krajach, niewykluczone, że jeśli nie w tym roku, to w przyszłym.

Wypowiadam się w ten sposób nie bez przykrości, lecz kto nie w porę daje, ten dwa razy daje. Dwa lata temu, a nawet jeszcze przed rokiem, bylibyśmy za powołanie Instytutu Białoruskiego wdzięczni. Ponieważ jednak od naszej postawy nic nie zależy, pozostaje brać, co dają, i niczego nie kwitować. Kwity będą do odebrania w Mińsku.

Zebrał i wstępem opatrzył
Jerzy Kalina

Na zdjęciu: Oleg Łatyszonek i dyr. Biura d/s Mniejszości Narodowych p. Bogumiła Berdychowska

Fot. J.K.

TAJEMNICZE NAZWY

c.d. ze str. 15

partii (bo w to państwo prawa, obywające się bez takich decyzji, póki co, nie bardzo wierzę). Jednak oficjalne stanowisko URM, które ostatnio mogliśmy poznać w... 1984 r. na łamach "Polityki", jest niezmienne: Komisja ustalała nazwy wyłącznie prawidłowo, a skoro tak, to i naprawiać nie ma czego. Na przykład nie tylko nazwa *Suchy Hrud* czy *Brzozowy Hrud* (w "Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego": *Brzozowy* al. *Berezowy Grud*) jest zdaniem Komisji prawidłowa, ale i *Juszkowy Gród* i inne *Grody* są rzekomo nazwami prawidłowymi. (Czyli nie tylko czarne jest czarne, ale i białe — jeśli władza tak chce — jest czarne...).

Pewnego białoruskiego historyka zakonspirowanego w Inowrocławiu w obawie przed KGB poproszono kiedyś, by zamiast pisać ogólny podręcznik historii Białorusi, napisał coś o własnych przeżyciach z lat 20-tych i 30-tych, znacznie cenniejszych dla historii. Odrzekł on na to, że owszem, próbował, lecz dostawał od razu palpitacji serca i robiło mu się słabo. W końcu pozostawił po sobie tylko ów niewydany podręcznik i przewodnik po Inowrocławiu, a to, co najcenniejsze, przepadło na zawsze. Czyżby i Pan Kondratiuk mógł pisać tylko o *Stoczkach* i *Słobodach*? Jeśli tak, to jakież horrory musiał on w owej Komisji przeżywać! Co czuł, gdy np. w spisie z 1967 r. czytał: *"Maleniki, gr. Grzegorowce, p-ta Gregorowce, st. Grygorowce"*? (Prawidłowo: *Malinniki, Hryhorowce,* "g" pojawia się dopiero w 1924 r.). Lektura spisów skłania do zastanowienia. Zapisy typu:*Gregorowce* (*Grygorowce*), a więc podwójne, spotykane wyłącznie w odniesieniu do woj. białostockiego, świadczą o świadomym zmienianiu nazw. Nic przypadkowego! Z kolei fakt, że urzędowe ustalenie nazw Białostocczyzny miało sie odbyć jako ostatnie w kraju, świadczy o tym, że odbiałoruszczanie toponimii, poza jego utajnianiem (nieogłaszaniem), próbowano zamaskować również maksymalnym rozciągnięciem w czasie całej operacji.

Szkoda, że nawet po zmianie systemu politycznego w Polsce o prawidłowe nazewnictwo trzeba będzie walczyć przeciw Komisji, poza URM-em (w Naczelnym Sądzie Administracyjnym), a być może i

c.d. na str. 19

Nowa parafia w Białymstoku

15 czerwca br. została erygowana nowa parafia w diecezji białostocko-gdańskiej. Jej siedziba znajduje się w Grabówce koło Białegostoku. Chociaż administracyjnie należy do gminy Supraśl, praktycznie jest to już dzielnica podmiejska Białegostoku. Obowiązki proboszcza pełni czasowo o. Aleksy Wojciuk. Parafia obejmuje swym zasięgiem Grabówkę, Zaścianki i Sobolewo oraz kolonie, które do nich należą. Jej terytorium zostało wydzielone z parafii Św. Proroka Eliasza w Białymstoku-Dojlidach, a granica między nimi przebiega wzdłuż linii kolejowej Białystok-Zubki Białostockie.

Aktualnie parafia posiada plac o powierzchni około 0,5 ha, na którym będzie wzniesiona cerkiew i dom parafialny. Obecnie wierni korzystają z tymczasowej świątyni o wym. 16 x 8 m., zbudowanej w ubiegłym roku przez parafian. Mogą oni być dumni z pracy swych rąk, gdyż została ona solidnie wykonana oraz dokładnie i estetycznie wykończona.

Poświęcenia cerkwi dokonał 14 lutego b.r. Jego Ekscelencja Arcybiskup Sawa. Tego też dnia podczas uroczystej liturgii Anatol Białokoz i Atanazy Bursa za szczególnie ofiarną pracę dla dobra Cerkwi i nowej oparafii otrzymali z rąk Władyki listy pochwalne. Na zakończenie uroczystości arcybiskup Sawa wyraził swe uznanie i podziękował za trud włożony w organizację nowej parafii o. Aleksemu Nesterowiczowi, wikaremu oraz wszystkim parafianom. To dzięki ich wspólnym wysiłkom prawosławny krzyż wzniesiony w kolejnym miejscy świadczy o odwiecznych mieszkańcach tej ziemi.

Patronem nowej parafii jest Święty Wielkomęczennik i Uzdrowiciel Pantelejmon.

S. Sułkowicz

Fot. Autor

Календарыюм святаў

н.ст./ст.ст.

21.VII./8.VIII. Казанскай Іконы Божай Маці.

23.VII./10.VII. св. Антонія Пячэрскага.

28.VII./15.VII. св. князя Уладзіміра. Святкуецца ў парафіі Вострава к. Крынак (царква на мясцовых могілках).

2.VIII./20.VII. св. Прарока Ільі. Прыхадскія святы ў Бельску (в. Грыневічы), Дайлідах, Дубічах, Ячне, Падбелі.
Св. мучаніка Афанасія Брэсцкага — вялікага святога беларускай зямлі з пачатку XVII ст.

4.VIII./22.VII. св. Марыі Магдаліны. Асабліва святкуюць у гэты дзень у Эльблёнгу, а аксама ў прыходзе св. Мікалая ў Беластоку, дзе знаходзіцца царкоўка распаложаная на ўзгорку такога ж названня.

5.VIII./23.VII. Пачаеўскай Іконы Б.М.

7.VIII./25.VII. св. Анны. Прыхадскія святы ў Гіжыцку, Каралёвым Мосце, Крушынянах і Старым Корніне.

9.VIII./27.VII. св. Вялікамучаніка Панцялеймона. Свята ў прыходзе Семяноўка.

14.VIII/1.VIII. Пачатак Успенскага Посту. Гэты пост прадаўжаецца 14 дзён, да свята Успення Прасвятой Багародзіцы.

19.VIII./6.VIII. Прэабражэнне Гасподне. Гэта адно з 12-ці вялікіх святаў Праваслаўнай Царквы. Асабліва ўрачыста святкуецца на св. Гары Грабарцы, а таксама ў Браневе, Кленіках, Мрангове, Новаберазове, Плёсках, Тапалянах.

28.VIII./15.VIII. Успенне Прасвятой Багародзіцы. Прыхадскія святы ў Чыжах, Дубінах, Кляшчэлях, Вострaве, Старасельцах, Вайнове, Заблудаве.

LISTY DO NAS

Droga Redakcjo

Wydawałoby się, że problem to zwykły, a jednak muszę zwrócić się do Waszego czasopisma z zapytaniem. Czy w naszej Cerkwi prawosławnej, wśród naszych dzieci i młodzieży, a także dorosłych, nie ma sportowców? W naszych czasopismach ostatnio nie było na ten temat żadnych wzmianek. Może mój list pobudzi umysły moich bliźnich i ujawnią oni na łamach “Czasopisu” swoje sukcesy sportowe — te dawne i obecne.

Przyznam szczerze, że już od wielu, wielu lat zajmuję się sportem i smuci mnie fakt braku tematów sportowych w życiu prawosławnym. Wiem dobrze, że wielu seminarzystów w okresie studiów uprawiało i uprawia różne dyscypliny sportowe. Nasze dzieci i młodzież szkolna też mają wyniki sportowe. Wielu z nich było dobrymi sportowcami. Niech napiszą coś o sobie.

A może gdzieś obok którejś cerkwi jest jakaś sekcja, klub, ośrodek sportowy czy rekreacyjny.

Napiszcie moi mili, pochwalcie się swoimi sukcesami sportowymi.

Naszych dziennikarzy zachęcam do zainicjowania tematyki sportowej i proszę o spenetrowanie pod tym kątem naszego środowiska.

Myślę, że ten temat wart jest szerokiej popularyzacji.

Jan Braun
Warszawa

SOKRAT JANOWICZ

DOLINA PEŁNA LOSU

Ta rudera trwa do dziś, na rogu Młynowej i resztek Odeskiej. Frontowe okienka na poddaszu — jedyne światło dnia do wnętrza stancji uczniowskiej, w której wkuwano lekcje oraz deliberowano o zapierającej dech przeszłości. Jakoś nikt nie dziwił się wtedy, dlaczego na czele ZSRR nie widać działaczy z wielkich miast i fabryk, jedynie tylko zapiekle komunizujących parobków i pijaczkowatych lumpenów w rodzaju Stalina, bachorów sinonosych szewców czy fagasowatych fryzjerów...

-13-

Narwane połowice trzymały w szachu nawet przypadkowych i leniwych karierowiczów. Na Icchoka Malmeda przekazywano z ust do ust wypadek zastrzelenia przez takiegoż swej krnąbrnej lafiryndy. Okoliczności, jak to w mitach ludowych, podawano nawzajem wykluczające się, przez co kolejny głosiciel tej czarnej ewangelii czuł się w obowiązku rozbudowywać warstwę argumentów, eliminując finezje.

- Co mi tu zalewasz, że palnął jej w łeb z rozpaczy po śmierci Stalina!

- A samemu sobie zabrakło mu odwagi, widzisz, więc komunista z niego nietęgi...

- E tam, nie mieszaj generalissimusa z kurestwem.

Chamstwo z drobnomieszczaństwem zasmakowało w imieninach, tudzież przyjątkach urodzinowych dla swych wiejskomiejskich pieszczochów w szpaniasto pociapkanych deklach. Popatrywano nań, niczym służąca na panicza. To w nich pokładano nadzieje, iż udanie pozamiatają wiechciowate ślady. Spłodzą wnuków, przyniosą pierwsze w rodzie metryki, z którymi nie będzie potrzeby migać się dla podtrzymania prestiżu. Ninka, kiedy przyjęto ją na studia medyczne, nakazała zwać się Janiną.

- Ależ dlaczego? - nie pojęła tego jej polska kumpelka. - Nino-ą, tak z francuska chciałabym wymawiać twoje niepospolite imię...

c.d. na str. 20

TAJEMNICZE NAZWY

c.d. ze str. 17

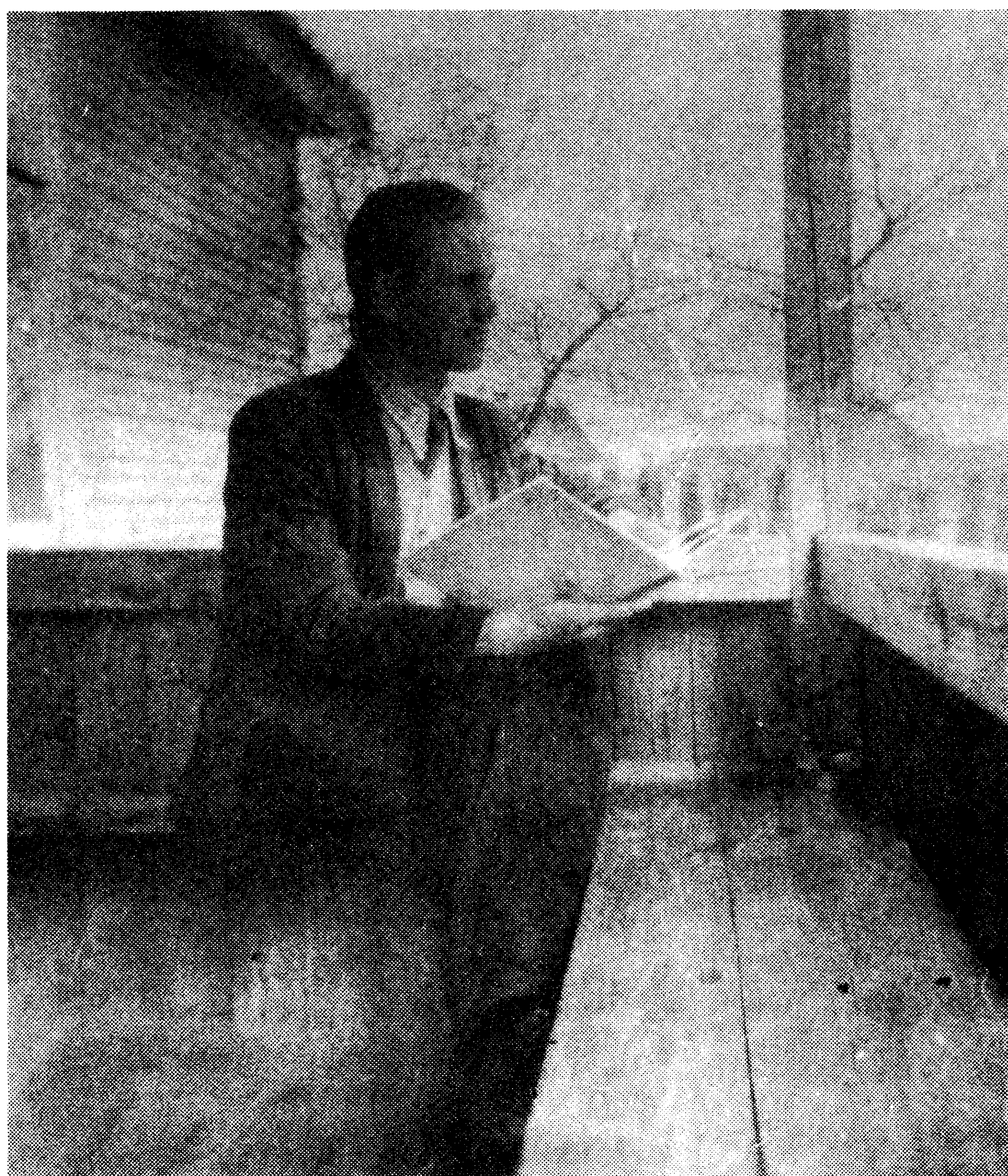
...poza Polską (przed trybunałem w Hadze albo na forum KBWE). Pomysł, by dochodzić swych praw w Komisji, w instytucji o charakterze specjalnym, przestępczym, był z gruntu naiwny! Inna sprawa, że dawniej można to było czynić jedynie przyjmując retorykę prośby w sprawie "błędów i wypaczeń", adresowanej do samego prześladowcy. Była to jedyna dopuszczalna forma protestu. Teraz wiemy już, że "błędy i wypaczenia" nie istnieją i nigdy nie istniały, są tylko niewłaściwe, bezprawne i dyskryminujące nas świadome decyzje. Ludzie i systemy polityczne się zmieniają, a urzędowe racje są niezmienne: *Juszkowy Gród* powinien się nazywać *J.Grad* (nie *Hrud*), żadnych Białorusinów nie ma, tylko wpływy wschodniosłowiańskie, lecz i tak nie tylko *Hrudu,* ale i *Gradu* nie będzie, bo co urząd nieomylny raz postanowił, to jest dobre... ("Perejma-Sofipol", POLITYKA nr 21/1984). a może te komisyjne prace zlecone to nie były żadne horrory, tylko beztroska sielanka i ogólne nieprzejmowanie się niczym...? Ziemniaki pieczone w ognisku i czułe obłapki w wieczornych komarach? Na koszt kresowej ekspedycji terenowej URM? A nazwy? Co tam nazwy, to rzecz Taszyckiego i Warszawy na ogół...! Ach te słodkie lata sześćdziesiąte! I miejski awans, "lepsze życie", i wiejska, rodzinna Itaka w zasięgu PKS-owskiego "jelcza"! Jeszcze wieczna i niezniszczalna, jak się wtedy zdawało. Choć już wówczas, nawet przy akompaniamencie ekspedycyjnych pieśni, drążył ją i podstępny, toponimiczny kornik, którego cichy chrobot, kto chciał, mógł usłyszeć... Kto chciał? Kto słyszał? Kto odsłoni jeszcze bardziej kulisy przestępczych, tajnych operacji toponimicznych Nieomylnego Urzędu d/s Zniekształcania Nazewnictwa Miejscowości przy URM? Przypomni te soczyste dyskusje plenarne nad materiałem historyczno-etnograficznym, ówczesne "ważkie argumenty" sympatycznych i życzliwych, a jakże, Białorusinom historyków-językoznawców na państwowych posadach, którzy notorycznie "nie mogli", choć chcieli, i "nie mogą" do dziś. Ach te barwne, jowialne postacie, do których doprawdy trudno mieć urazę...?

Czekamy zatem z niecierpliwością na

c.d. na str. 21

c.d. ze str. 19

DOLINA PEŁNA LOSU

Autor stopniowo dobrzał po owym zapaleniu opłucnej, załapanym w swe mużyckie oddanie reżymowi. W rozsłonecznione przedwiośnie pozował z uczoną księgą w rękach do koleżeńskiego zdjęcia na ganku chałupiny szewca Klemensiewicza, dorabiającego kwaterowaniem uczniaków (Łowicka 8 — nieistniejąca już zaułkowa odnoga ul. Wiejskiej).

Chamówna, zdetonowana i nie chwytająca wątku, nadęła się. To wybieg nieokrzesanych.

Neofolklor blokowiczów kwitł w zgodzie z prawidłami twórczości literackiej. Narastające oddalenie walk z sanacją, a potem z hitlerowcami, generowało procesy idealizacyjne. Szaraczkowie zaplątani w aferę pierwszomajową czy siódmolistopadową naówczas, zainkasowawszy kijów w pięty od granatowych, urastali na herosów. Polityczne podbarwianie masy spadkowej gromadnego pamiętania zawsze było czymś oczywistym. Ale do tej pory nigdy tak jaskrawo, pomimo że patetyka agitacyjna nie wykraczała w swych odwróconych treściowo formach poza wypracowane przez chrześcijaństwo chwyty logiczno-rozumowe. Przejęte ze starożytności.

Przeniesiono z parobczaństwa i wieczornic przy łuczywie nawyk rżnięcia w karty. Grę "w tysiąca" mniej uprawiano, wymagała bowiem znajomości arytmetyki. Prościej było z "wozem", czyli "w swój kolor". W niedzielne odpoczywanie, po spacerku do Pomnika Wdzięczności na Plantach i siorbliwym obiadku na skonie spiekotnego południa, donosił się rozgwar po najwyższe piętra. Mężczyźni pod krawatami zasiadali do rozdania talii, odbabione kobiety puszyły się na balkonach. Rozkoszowano się wydobyciem wreszcie do Białegostoku. Ten niespodziewany fart rozniecał zapotrzebowanie na górne bajdy o biedaku i jego niezwykłym wzbogaceniu się ku utrapieniu przygłupiego dziedzica albo bojaźliwego Żyda - karczmarza. Jak się okazało, skromny repertuar tematów dowodnie wykazywał zgubny wpływ - nawet elementarnej - wiedzy na fantazję gminu. Delektowano się, nie wiem który raz, interpretacją tych samych kawałów; słuchacze rwali się do występów. Żelazną pozycję stanowił dialog między panem, co powrócił zza granic, a jego stangretem, który zajechał był po niego bryką na stację kolejową.

- To jakie masz mi nowiny, Kostuś? - zagadnął dziedzic, gdy wykołowali na drogę i koń ruszył stępa.

- A nic takiego, jaśnie panie, ino nożyk mój złamał się - odpowiedział mu.

Na tym poprzestano i panisko zdrzemnął się.

- Kostuś, a powiedz no, jak z tym było - przeciągnął się znudzony pan, licząc na diabelnie przezabawną historyjkę.

- Ano zdzieraliśmy skórę z kobyły.

- Zaraz, zaraz - otrząsnął się pan. - A co się stało z nią?

- Nic takiego, zdechła.

- Jak to?!

- Do pożaru wodę beczkami wozili, no i przesiliła się, biedulka...

- To i paliło się we dworze?!

- A jakże, i to jak!

- Ale co?!

- Stodoły jaśnie pana.

- To teraz mi to mówisz!

- Jaśnie pan nie pytał...

- Skaranie boskie z tobą, Kostuś! - zerwał się dziedzic na równe nogi, lecz rzuciło nim z powrotem na siedzenie; powozem chybotało na wybojach. - Gadaj, kto zaprószył ogień!?

- Nikt, jaśnie panie, wiater dął...

- No i co z tego?

- Głownie od pałacu jaśnie pana zanosił...

- Jakże to, Kostuś? I dlaczego od pałacu?

- Bo dopalał się długo...

- Kostuś - dziedzic chwycił się za głowę - ja chyba zwariuję!

- Jak jaśnie pan chce...

- Kto mi go puścił z dymem?! Rabacja jaka?

- Od firanek, jaśnie panie... Jak słoma poszły!

- Aha, to sprawka tej pokojówki... Już ja jej pokażę alimentacje!

- Burza nadleciała od sadu, jaśnie panie, to i materiały te letkie wydęły się na płomyki...

- No tak, ta poganka biegała z podświecznikiem koło okien, żeby tego swojego Peruna przebłagać. Do lochu pójdzie za to!

- Za co, jaśnie panie? Że pięknie świecami trumnę małżonki jaśnie pana ozdobiła?

- Coś ty rzekł? Moja pani umarła?!

- A czy ja powiedział, że żyje?

- Wieź mnie, bęcwale, na grób jaśnie pani!

- Jaki grób... Jaśnie pani zgorzała razem z majątkiem, obory jeno nie zajęły się, i ten konik, co wiezie nas, bo pasał się jeszcze wończas.

Doczepiano chałupniczą pointę:

- Ja ciebie ukatrupię przez ten twój scyzoryk! - ryknął obszar-

nik, lecz zuch Kostuś uprzedził toporem jego morderczy cios i skrył się w borze, gdzie dołączył do zbójników, co feudałów grabili i hołocie oddawali.

Ciotka Pelagia ze wzruszenia pociągała nosem, trzykrotnie przeżegnawszy się. Obecni bezbożnicy z niemym wyrzutem popatrzyli na nią, ale ona zrozumiała to jako zachętę do wypowiedzenia się. Lękała się całospalenia, bo zaplanowała kiedyś zmartwychwstać, i przejmowała ją drżączka na wspomnienie łupiestwa, którego doświadczyła aż nadto w swym wieśniaczym wygadzaniu wszystkim za sowietów, wprędce za okupacji niemieckiej, jak i po wyzwoleniu.

- Szczery był człeczyna z Kostusika - zasępiła się Pelagia. - Chciał zaszanować swego pana, boć to tłum nieszczęść naraz.

I tu zwróciła się do opowiadającego:

- Czy naprawdę uszedł on, taki poczciwy, do łotrów?

Pełniący obowiązki instruktora w Komitecie, jak zwykle po wygranej "w tysiąca", wychylił pięćdziesiąt gram pieprzówki, lecz tym razem zakrztusił się. Bynajmniej nie dymem papierosa.

- No nie, tego nie można tak zostawić! - i po tym jak zdusił peta w glazurowanej popielniczce, poczuło się, że ruszyło nim nie na niby. - O jakiej to dobroci wy tu nam kładziecie do uszu? Nie ma jej i nie będzie między wyzyskiwanym i wyzyskiwaczem, proszę towarzyszki! Furman Kostuś późno, bo późno, ale przejrzał na oczy i przyładował krwiopijcy tak, że - jak wiemy z prac klasyków - i sam feudalizm upadł... To był wyczyn rewolucyjny, a nie podrzynanie gardła i wychodzenie w teren w celu kradzieży i wymuszeń...

Perorował wystarczająco. Rumieniliśmy się za ciocię, która, niczym przebiegły agent imperializmu anglo-amerykańskiego i odradzającego się rewizjonizmu germańskiego, zgrywała na śpiącą. Odtąd na zebraniach Związku Młodzieży Polskiej wykazywałem się nieomylnym instynktem klasowym. Wygłosiłem paręnaście potępień tych, co dają posłuch wrogim podszeptom, jak na przykład ten, że jedzenie przejrzałych pomidorów grozi dziecięcą chorobą lewicowości... Położyłem zasługi w demaskowaniu stonki ziemniaczanej, desantowanej na polski brzeg Bałtyku z łodzi podwodnych dowództwa atlantyckiego. Mój zapał przygasł po wyłabudaniu się z ostrego zapalenia opłucnej, jakiego nabawiłem się czuwając na brzozie przy wietrznym zachodzie (obdarzono mnie zaufaniem i zmobilizowano do sekretnej akcji śledzenia przelotów zapowiadanych balonów z ulotkami "Wolnej Europy"). Rekonwalescencja dla rosnącego organizmu jest nie tyle uciążliwa, co irytująca, zważywszy na młodzieńczą chętkę bałaganienia. Zachowywałem się wszelako melancholijnie, nagle mając dość tego swojego oddania. Radując się spadkiem gorączki i odzyskiwanym apetytem coś mnie ugryzło, iż moi organizacyjni przewodnicy nie są w porządku wobec mnie i reszty koleżeństwa. Nie powiedziałbym, że robią nas w konia... W czymś przypominają wszak sołtysa z naszej doliny. Jego kłopot funkcyjny polegał mianowicie na wpadnięciu do kogoś z takim czy owakim poleceniem; nieposłuszeństwo nie wchodziło w grę. Owszem, występowało ono dostatecznie, lecz nie w trybie odmowy czy wymawiania się, aliści ukrycia się w porę, w czym wprawiono się za drugich Niemców. Ojciec zmykał do piwniczki pod polepą w sieni; ja natomiast musiałem teraz namęczyć się bardziej skomplikowanie, nie odstępując jednakże od sprawdzonej zasady posługiwania się legendą wypadku losowego (dobra jest, chociaż na dłuższą metę niebezpieczna dla morale jednostki). Do uznawanych usprawiedliwień absencji lub niemożności podjęcia się zadania nadawały się wizyty u lekarzy, pogrzeby, śluby, przyjazd rodziców. Trzeba było notować dla pamięci wykorzystane wykręty, żeby nie wpaść przez zapominalstwo i nie ukręcić bicza na siebie.

Tak formował się spryciarz. Z nastawieniem, że każdy, komu podaje rękę, jest głupcem, a jeśli nie, to on go cwanie przerobi. Słowo i czyn - o tej jedności w najsłabszej szkole nie zapominają. Ale cóż z tego, kiedy samo życie jest niewybredne i czasem tak zamiesza, że nawet nicość w nim nie od razu rozpoznasz.

c.d.n.

Sokrat Janowicz

* * *

TAJEMNICZE NAZWY

c.d. ze str. 19

następne sensacyjne odcinki fabularyzowanego cyklu dokumentalnego "Tajemnice nazw własnych"! Taki tytuł zobowiązuje!

Jarosław Janowicz

Panie Jarosławie albo Jarasławie!

Z dużym zainteresowaniem i uwagą przeczytałem pański artykuł udostępniony mi przez Redakcję *Czasopisu* jeszcze przed drukiem. Jest on ciekawy i porusza ważne zagadnienie zmiany części nazw miejscowości na terenie wschodniej Białostocczyzny przez Komisję Ustalania Nazw Miejscowości przy Urzędzie Rady Ministrów w latach 60-tych. Szerszą jego wersję, bardziej rzeczową i dokładną (mniej uszczypliwą i zmyśloną), popartą faktami, dostosowaną do wymogów wydawnictwa naukowego, znam z rocznika XXXIV "Onomastica".

Cieszy mnie to, iż zna Pan dokładnie moje ważniejsze prace onomastyczne, często je wykorzystuje i cytuje w swoich publikacjach, i to w pozytywnym sensie, darząc mnie w ten sposób zaufaniem i wyrażając uznanie dla moich badań naukowych. Czasami jednak dla dobra nauki i odkrywania prawdy obiektywnej byłoby lepiej, gdyby badacz czy dziennikarz sięgnął sam do starszych źródeł, zwłaszcza rękopiśmiennych lub wyjechał w teren i zapisał od autochtonów postaci gwarowe wielu nazw miejscowości w różnych rejonach Białostocczyzny i potwierdził zgodność moich zapisów ze swoimi, a jeśli trzeba uzupełnił je i poprawił. Korzyści z takiego postępowania byłyby niewątpliwie obustronne. Ale wymaga to na pewno większego wysiłku i wkładu pracy, więc łatwiej korzystać z gotowego materiału zebranego przez innych. Ja sam wielokrotnie mówiłem publicznie i pisałem o tzw. "badaczach gabinetowych", którzy zza biurka rozstrzygają autorytatywnie o nazwach geograficznych na Białostocczyźnie.

Nie mogę zgodzić się z pańskim zdaniem, iż rzeczywistym i najważniejszym problemem w cyklu moich artykułów *Tajemnice nazw własnych* powinny być zagadnienia związane wyłącznie z dostosowaniem funkcjonujących ludowych nazw białoruskich do ich odpowiedników urzędowych w języku polskim, czy

c.d. na str. 23

МІРА ЛУКША

ВЫСПА

На скрыжаванні вуліцы Сянкевіча з Рынкам Касцюшкі ў Беластоку, недалёка ад новага помніка Язэпу Пілсудскаму, стаяў стары і плакаў. Акуратны старэча, з густым, добра падстрыжаным белым вожыкам на высокай галаве. У шэрым касцюме, трохі запыленых чорных чаравіках з добрае свіное скуры. У руцэ трымаў рэкламную цэлафанавую торбу, у якой прабіваўся кшталт пукатай папкі. Стары высмаркаўся ў вялікую клетчатую хустку. Трымаў яе згомтаную ў далоні, калі наляцеў на яго Валік Харужы, званы Прышчом, за нячыстую скуру твару семнаццацігадовага юнака.

Прышч бег да аўтобуса № 2, што прыпыняўся ля сталоўкі «Сланечнай», - спяшаўся на аўтавакзал. На пятнаццатую пляцоўку, з якой адпраўляўся аўтобус у Бандары, ледзь паспеў - за запыленай шыбай убачыў прыплюшчаную злосную рудабародую фізіяномію Толюся Міруця; відаць, брала ўжо яго халера, што гэты Прышчык, як заўсёды, спазняецца, разам з наплечнікам, поўным стравы, вайсковаю палаткай і спальнікамі. Валік закінуў у тыл салона свае транты да дабытку Міруця - жоўтага пластмасавага вядра, накрытага пледам, бляшанак і вудачак. Ехалі ў Бандары, на Семяноўскае штучнае возера. Мелі іх там чакаць Генік Бібік з Гайнаўкі і Богусь Карчэўскі, сябра Прышча з тэхнікума, беластачанін.

На возеры была іх выспа, парослая старым яблыневым садам, крывымі каравымі вішнямі і шыпшынай. Навокал падмурка, на якім раней стаяла хата і шчарбатых руінаў кафлёвых печаў кусціліся рэвень, збіты вал ірысаў, цыбуля-зімоўка, выбуялы вечны часнок, якога не знішчаў найбольшы мароз, кроп, дзікая моркваснітка, калючы гурэчнік. Ад берагу напаўзалі шырокія кусты лазняку, вострая асака. Была тут калісьці старая, больш чым дзвесцегадовая беларуская вёска Буды, заможная, салідная. Выселілі адсюль усіх жыхароў, калі разлівалі Нарву ў вадасховішча з чыстай вадой для Беластока. Вада пакрыла ўсё. Тамсям засталіся выспы-пагоркі. Даплывалі хлопцы на такі «свой» кавалак старой драўлянай лодкай нябожчыка Яська Лукшы. Расстаўлялі шацёр, распальвалі пад паржавелай фаеркай на аскепках пліты або раскладалі вогнішча і сядзелі дзень-два, вудзілі рыбу.

Сухія галіны яблынь і вішняў на распалку ўжо канчаліся, платы даўно папалілі (штыкеты былі зусім струхлелыя, агонь толькі па іх поўзаў). Расло тут некалькі паджоўклых ядлоўцаў-самасеяў, - падкідалі заўсёды па пару галінак у агонь, для выдатнага дымку. Выкарысталі амаль усе паваляныя птушыным памётам дошкі куратніка, чорныя неакараваныя палоўкі нужніка, аблупілі на распалку старую вялізную бярозу, што ляжала з падмытым карэннем зялёным чубам у вадзе (вельмі ж добра падтрымлівала агонь яе кара, павітая ў кудзеркі). Падмурак быў даволі свежы - вялікія чырвоныя камяні, залітыя цэментам, а на іх - вырыты цвіком год «1968». Хату купілі, бадай, у Новую Луку, а гаспадар жыў у Бандарах, у новым блёку. Сюды ніколі не заглядаў, бо і чаго; раз толькі зачапіў Прышча: На маю выспу, бачу, ездзіце? Лепш лавіце рыбу тут, альбо ў Семяноўцы. На халеру такі кавалак веславаць!»

Сёння варылі на прыпечку булён на курыных лапках. Богусь палез у садок, ламаў галінкі, рваў сухую траву. Учапіўся за вішню, доўга цяпаў яе сякеркай, але ледзь адшчапаў пару кавалкаў кары, шурпатай, з вялікімі куксамі нацёкаў смолкі. Прывалок падсохлы вялікі куст ружы - яго звочыў ужо раней; цікава было, які дым з ружавага дрэва. Толюсь Міруць нарыхтаваў вогнішча, - прыдаліся тут апошнія дошкі з куратніка, з іржавымі крывымі цвікамі.

Ад семяноўскага моста, ад чыгуначнага насыпу памалу падплывала лодка. Там былі дзве паненкі! Адна, вялікая, у чорным купальніку, веславала. Другая, з бурачковым загарам на далікатнай скуры малочнай бландзінкі, паліла цыгарэту. На лаўцы побач з ёю сядзеў жвавы кудлаты сабачка, выразна незадаволены падарожжам.

Лодка прыбіла да берага. Дзяўчына ў чорным купальніку саскочыла ў ваду, закінула шнур на бярозу. Узяла на плячо палатку, схапіла вядро.

- Бажэна, паварушыся хоць крыху! Вазьмі, расстаў намёт, да халеры! І Цюціка пільнуй, а то зноў дзе палезе!

Цюцік раздзяўгаўся, як апантаны, на Прышча, які чысціў толькі што злоўленыя плоткі. Бажэна села на пянёк, падцягнуўшы пад бараду свае чырвоныя вострыя каленкі.

- Будзем заўтра лавіць на жыўца шчупакоў! - паінфармаваў Генік Ірэну.

- Ага. Але, во, ля: што з небам робіцца! Памажы мне расставіць намёт, бо, не дай Бог, як улялюшчыць дождж, то сплывем з гэтага астраўка.

- Дождждык, дождждык, крапані, бабаў з поля прагані! - разрагатаўся Прышч.

Неба, праўда, змянялася. Хутка беглі на ўсход цяжкія, поўныя хмары з жоўта-бурымі расплыўчатымі пля-

мамі. Сыпанулі халодныя цяжкія кроплі. Заціхла.

Сонца села за чорна-сіні мур цісоўскага лесу. Паволі над возерам разлягласяімгла. Па тоні несліся гукі музыкі ад Бандароў - на пляцоўцы ля гатэля сёння грала «Грамада». Залязгатаў на насыпе таварны цягнік.

Богусь выцягнуў з трыснягу бутэльку «пшанічнай». Добра смакавала да булёну. Над вогнішчам павесілі на дроце вянок плотак і кавалак сухой паляндвіцы; Цюцік амаль не вызер дзярна на паўметра, глытаючы слінку.

Хутка павячэралі. Засквірчэлі на вуглях рыбіныя костачкі. Прышч выцер тлустыя пальцы аб шорты.

- Бажэнка, можа, пойдзем паплаваць?

Дзяўчына нічога не сказала, засяроджана скубла з пляча спаленую загарам скуру.

Збег па схіле, у мяккую і вільготную цемрадзь. Памалу ўступіўся ў чорную ваду. Азірнуўся на бераг. Яны былі высока, нейк далей, чым сапраўды, скурчаныя над трапяткім рубінавым вокам, быццам вялікай жарынай папяросы, у высокім слупе іскраў; нёсся адтуль запах ядлоўца і вэнджанага мяса. Хтосьці, здаецца, Богусь, рагатнуў ад сэрца, піскнула ў яблынях птушка, нешта залапатала ў кустах, з шумам сіганула цераз лазняк.

Перад ім уздымалася, дыхала вада, пахучая свежай рыбай і падгнілай травою. Валік глыбока ўдыхнуў паветра, склаў далоні ў стрэлку... Пеканула ў грудзях. Боль адазваўся ззаду, пад лапаткай. Хіснуўся. Як стрэл, боль твару - ляснуўся ў паверхню вады - асляпляючы, белы.

Толюсь, цяжка ступаючы, зышоў на бераг. Намацаў у доўгай кішэні портак пушачку запалак і папяросы, выпраставаў пакамечаную «папулярную». З сухім трэскам успыхнуў вогнік. Закашляў. У Нарве моцна хлюпнула, заламатала пад берагам, мусіць, вялікая рыба. Толюсь вялікім пальцам нагі ўціснуў недакурак у пясок і палез назад, сапучы, па здзірванелым загоне трускалак, да вогнішча. «Надвор'е якраз на шчупака», - падумаў.

Міра Лукша

На здымку: "Гэтыя вёскі заліла вада..."

Фота М. Лукшы.

TAJEMNICZE NAZWY

c.d. ze str. 21

relacji nazw historycznych do współczesnych.

Problem polonizacji czy dostosowania wschodniosłowiańskich nazw geograficznych do polskiego systemu językowego, wymowy i pisowni, jest ważnym ale nie jedynym zagadnieniem, które interesuje wszystkich czytelników *Czasopisu*. Moim zdaniem, dla większości czytelników ważniejsza jest etymologia, pochodzenie nazwy danej miejscowości, czas założenia osady w ciągu dziejów, a nie tylko pisownia nazwy w formie urzędowej, np. *Bohusze* czy *Bogusze, Kleniki* czy *Klejniki, Łanczyno* czy *Łańczyno, Hryniewicze Wielkie* czy *Hryniewicze Duże* itp. Tymi zagadnieniami powinni interesować się głównie specjaliści, językoznawcy.

Wiele zmian w nazwach miejscowości jest wywołanych wewnętrznymi prawami rozwoju języka, np. pierwotnie: *Hwozdna = Hwozna= Hoźna, Sokołdka = Sokołka = Sokółka, Siołko = Siółko, Kuplisko = Kuplisk* podobnie jak daw. *Bielsko = Bielsk (Podlaski)*. Zmiany te występują nie tylko na terenach etnicznie mieszanych i dwujęzycznych ale i na obszarach jednolitych pod względem narodowościowym i językowym. I nie trzeba tu doszukiwać się zapędów polonizatorskich lub złej woli jakiejś komisji czy poszczególnych osób.

Pan J. Janowicz wprowadza w błąd niezorientowanego czytelnika pisząc, że w wyniku działalności Komisji Ustalania Nazw Miejscowości w latach 60-tych i 70-tych od 1980 roku nazwę *Bohusze* zmieniono na *Bogusze, Hredele - Gredele, Hrymiaczki - Grymiaczki, Orechwicze - Orzechowicze, Kruhłe - Krugło, Dawidowce - Dawidowicze, Dobrywodo - Dobrowoda, Dziadkowicze - Dziadkowice* itd. Otóż są tu duże przeinaczenia i nieścisłości. Najpierw należy dokładnie określić o które *Bogusze* czy *Dobrowodę* chodzi. Na Białostocczyźnie bowiem często te same nazwy występują kilka razy w różnych miejscach. Te *Bogusze* z gm. Wyszki i gm. Grodzisk zarówno w źródłach historycznych, jak i w wymowie gwarowej nigdy nie notowano ze spółgłoską dźwięczną szczelinową *h*, a tylko z dźwięczną zwartą *g*. *Bogusze* w gm. Sokółka wprawdzie w zapisach historycznych wcześniejszych mają *h*, to w skorowidzach z 1962, 1967 pisane są z *g*. Również gwarowa postać brzmi: *Bog'use*. Korzystając zaś ze źródeł historycznych należy zwracać baczną uwagę na identyfikację nazw źródłowych z istniejącymi dziś miejscowościami. Błędem bowiem jest łączenie dawnej wsi *Bohusze Stare* (1681 r.) z dzisiejszą wsią *Bogusze*, leżącą na zachód od Sokółki. Dawne *B. Stare*, to dziś część miasta Sokółki i nie figurują w spisach urzędowych (o czym nie wie autor artykułu *Zmiany białoruskich nazw miejscowych Białostocczyzny...* z wyżej wspomnianego tomu "Onomastica" s. 13).

Większość wymienionych nazw miała takie formy urzędowe od roku 1945 lub jeszcze wcześniej i Komisja po prostu pozostawiła je w dotychczasowym brzmieniu. Uważane przez Pana Janowicza nazwy za prawidłowe i jedynie słuszne, nie zawsze do takich zaliczyłbym. Autor w swojej kwalifikacji nazw nie stosuje bowiem jednolitego kryterium przy ich podziale na nazwy o brzmieniu urzędowym prawidłowym i brzmieniu nieprawidłowym, nazbyt spolonizowanym. Takim kryterium mogłaby być obecna postać gwarowa nazwy i dawne formy historyczne nazw poświadczone w różnych drukowanych i rękopiśmiennych źródłach, ale jakoś autor artykułu nie chce w miarę konsekwentnie stosować tej zasady. Oto kilka przykładów: *Kruhłe* lub *Krugło*, gm. Dąbrowa Białostocka, gw. *Kr 'uhło, -łaho*. W dokumentach: sioło *Kruhłe* 1650 r., wieś *Kruhła* 1708 r., sioło *Kruhłe* 1744, wieś *Kruhła* 1784, *Kruhło* lub *Kruhła* SG, *Kruhłe* 1921, *Kruhłe* (*Krugło*) 1933, *Krugło* 1962, *Krugło* 1967, *Krugło* 1980. Najlepszą formą nazwy byłaby postać zgodna z wymową w miejscowej gwarze, a więc *Kruhło*, od skróconej formy przymiotnika gw.: *kruhło* = brus. *kruhłaje* 'okrągłe', a w domyśle: *siało, pole*, a nie koniecznie: *Kruhłe*. Nazwa *Dziadkowice*, zamiast rzekomo prawidłowej *Dziadkowicze*, jest jak najbardziej uzasadniona. Jest ona zgodna z postacią gwarową i większością poświadczeń źródłowych. Niezależnie przecież od składu etnicznego mieszkańców wsi gwara polska i ruska jest tu mazurząca (por. *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny*, t. I, Wrocław 1980, mapka na s. 123, punkty 97a, 103, 104). Są to dobitne przykłady tezy, iż "Nazwy miejscowości, nazwy terenowe i osobowe noszą w sobie często cechy dialektalne okolicy, w której je zapisano i do której należą" (M. K., *Tajemnice n. własnych "Czasopis"* marzec '93). Pan J. Janowicz nie zauwa-

c.d. na str. 25

Wykaz cudownych ikon szczególnie czczonych na Białorusi (c.d.)

Nazwa	Miejsce objawienia	Zasięg kultu	Powstanie kultu
Kamieniecka	Kamień Chorecki	pow. miński	XVI w.
Kankowicka	Kankowicze	Polesie	XVII w.
Kazimierska	Kazimierówka	Minszczyzna	XVII w.
Klecka	Kleck	Kleck	XVII w.
Kodeńska	Kodeń	Podlasie, woj. brzeskie	XVII w.
Kołożska	Grodno	Grodzieńszczyzna	XVII w.
Korsuńska	Połock	Połocczyzna	XIII w.
Krasnostocka	Różanystok	Grodzieńszczyzna	XVII, XIX w.
Krupiecka	Krupka k. Mińska	Mińszczyzna	XVI w.
Kupiatycka	Kupiatycze k. Pińska	Pińszczyzna, Białoruś	1180 r.
Ladańska	Ladańsk k. Mińska	Mińszczyzna	XVII w.
Litwińska	Litwiny k. Mińska	Mińszczyzna	XVIII w.
Malakarmilicka	Malakarmilica k. Mińska	Mińszczyzna	XVIII w.
Marinogórska	Maryny Górki - uroczysko	w. Ladcy	XVII w.
Mińska	Mińsk	Mińszczyzna, Białoruś	ok. 1500 r.
Miesiatycka	Miesiatycze	pow. mozyrski	1894 r.
Nowoswierżeńska	Swierżeń	pow. stołpecki	ok. 1500 r.
Nowotroicka	Wilno	Wileńszczyzna	XVI w.
Ossowiecka	Ossów k. Nowogródka	Nowogródczyzna	XVII w.
Parachimowiecka	Bartniki	Bobrujsk	XV w.
Podleska	Podlesie k. Mścisławca	Mścisławszczyzna	XVI w.
Pińska	Pińsk	Pińszczyzna	XII w.
Pustyńska	Monaster pustyński	Mścisławszczyzna	XII w.
Rakowska	Raków	Raków	XVII /XVIII w.
Rudniska	Rudnia	Mohylewszczyzna	1687 r.
Siebieżska	Lipki k. Siebieża	Połocczyzna	XVII w.
Smoleńska	Smoleńsk	Białoruś	XII w.
Supraska	Supraśl	Grodzieńszczyzna	XVI w.
Swirska	Swirsk	Smoleńszczyzna	XII w.
Tupiczewska	Monaster tupiczewski	Mohylewszczyzna	XVI w.
Wasilkowska	Dobra Woda, Wasilków	Grodzieńszczyzna	XVI w.
Waśkowska	Waśkowo k. w. Maliszkowicze	pow. mozyrski	1769 r.
Wileńska	Wilno, monaster Św. Trójcy	Wileńszczyzna	XV w.
Wileńsko-Ostrobramska	Wilno	Wileńszczyzna, Białoruś	XV w.
Witebska	Witebsk	Witebszczyzna	1521 r.
Zabielska	Zabiele	Słucczyzna	XVII w.
Zasławska	Zasław	Mińszczyzna	XI w.
Żyrowicka	Żyrowicze	Białoruś, Rzeczypospolita	XV w.

KULT IKON...

dok. ze str. 16

larności na Białorusi znane były ikony jedynie miejscowego kultu, ich kult często był ograniczony tylko do jednej miejscowości. Nie spisywano więc historii powstania sanktuarium z cudownym obrazem, nie sporządzano rejestru uzdrowień i objawień. Jedynie w tradycji ludowej zachowały się informacje o cudach związanych z określoną ikoną.

Istotną cechą kultu cudownych ikon jest okres jego powstania i zasięg terytorialny. Kulty poszczególnych ikon mają więc różne okresy czasowe. Kult ikony Matki Bożej Smoleńskiej czy Mińskiej stał się powszechny na Białorusi i funkcjonuje również dzisiaj. Ikony o lokalnym charakterze kultu znane są jedynie z publikacji naukowych lub tradycji ludowej, zwłaszcza że wiele z nich zostało wywiezionych z Białorusi. Bliższa analiza kultu cudownych ikon Matki Bożej na Białorusi wskazuje, że natężenie objawień i uzdrowień nasila się w ciężkich dla narodu i państwa okresach np. w XVII wieku. Warto zaznaczyć, że nazwy ikon pochodzą od nazw miejscowości ich objawienia lub przechowywania, nazw kopii pierwowzoru ikony lub osoby, z którą cudowna ikona była związana. Na przykład Cudowna Ikona Parchimowiecka swoją nazwę otrzymała od imienia chłopa Parchima, który znalazł ją koło wsi Bartniki w lesie Bobrujskim. Znalezioną ikonę Parchim przeniósł do wybudowanej przez siebie chaty, w której prowadził życie pustelnika. Po jego śmierci powstaje osada Parchimowicze, w której wybudowano cerkiew pw. Narodzenia NMP. Nie wiadomo, kiedy wywieziono oryginał cudownej ikony, albowiem we wspomnianej cerkwi pozostała jedynie kopia, która zachowała pierwotną nazwę "Parchimowiecka".

Popularne były wsród wyznawców Kościoła prawosławnego kulty obrazów, słynących z łask w Kościele katolickim. Do takiej kategorii cudownych obrazów należą: Gudagórski w powiecie oszmiańskim (XVIII w.), Ejsmoncki k. Brodna (XVII w.), Leśnianski na Białostocczyźnie (1683 r.), Kaszubiński w rejonie Skidla (XVII w.), Krypniewski k. Knyszyna (XIX w.) i Krywicki w rejonie lidzkim.

Antoni Mironowicz

1. S. Bułhakow, **Prawosławie**, Białystok, s. 157.
2. **O percepcji kultu białoruskich świętych ikon na Ukrainie,** por. G. Lużnickij, **Słownik Czudotwornich Bohorodzicznych ikon Ukraini, "In trepido**

TAJEMNICZE NAZWY

c.d. ze str. 23

żył tego w moim artykule wstępnym do *Tajemnic nazw własnych,* być może nie mógł, nie potrafił, bo nie był do tego przygotowany (brak wykształcenia humanistycznego?) albo po prostu nie chciał. Dostrzegł natomiast to, co go szczególnie interesowało: zbyt mało przykładów na zniekształcone formy urzędowe nazw gwarowych. Tak, oczywiście, ale i artykuł ten nie był poświęcony tym zagadnieniom, a w podtytule wyraźnie napisano: Uwagi wstępne. Zresztą zastanawiam się, czy warto te sprawy poruszać (bo jeśli już to wszechstronnie i szeroko) w czasopiśmie regionalnym, jakim niewątpliwie jest *"Czasopis"*. Lepiej byłoby pisać o tym w prasie centralnej lub w pismach specjalistycznych. Ale jak dotąd skutki tej pisaniny są żadne! Przecież sam Pan mógł o tym się przekonać.

Na zakończenie muszę Pana Janowicza zmartwić i rozczarować. Ja, jako autor cyklu: *Tajemnice nazw własnych* (ukazały się już cztery odcinki), mimo pańskiego zniecierpliwienia, ciekawości i prawdziwego szacunku do pańskiej osoby, nie napiszę sensacyjnego odcinka odsłaniającego kulisy działalności Komisji Ustalania Nazw Miejscowości przzu URM, nie złożę relacji z — jak Pan pisze — "soczystych dyskusji plenarnych nad materiałem historyczno-etnograficznym" z Białostocczyzny, nie przedstawię argumentów historyków czy językoznawców przemawiających za takim lub innym brzmieniem nazw urzędowych. A to z bardzo prostej przyczyny. Nigdy nie miałem zaszczytu być członkiem wysokiej Komisji, nie zasiadałem na żadnych zebraniach jako jej członek czy osoba zaproszona w charakterze recenzenta materiałów dyskutowanych lub eksperta, specjalisty od pogranicznego obszaru, nie uczestniczyłem w żadanym innym charakterze w posiedzeniach Komisji, bo nie byłem jakimś pracownikiem rządowym. Moja rola, jako początkującego wówczas asystenta, ograniczała się wtedy do wyjazdów w teren i rejestracji w każdej wsi gwarowych postaci nazw wsi oraz wszystkich obiektów fizjograficznych z zaznaczeniem ich na mapie. Następnie wyszukiwano podstawowe źródła historyczne do zapisanych toponimów. Za jakość zebranych przez nas materiałów na pewno nie musimy się wstydzić.

Nie były to jednak, jak Pan sobie wyobraża, beztroskie grupowe ekspedycje z pieczeniem ziemniaków przy ognisku i w wesołym towarzystwie... Były natomiast uciążliwe wyjazdy na wieś i nie służbowym samochodem danym przez URM, a własnym rowerem lub pieszo, maszerując od wsi do wsi w każdą pogodę, słońce i deszcz, spiekotę i chłód. W najlepszym wypadku korzystano z motocykla, jeżeli ktoś go miał. A wszystko to odbywało się za marne wynagrodzenie i w ramach urlopu wypoczynkowego. Nic też dziwnego, że do pracy tej nie było dużo chętnych i czasami szło się z przymusu swojego szefa albo z braku możliwości innego zarobku, kosztem wielu wyrzeczeń i własnego zdrowia.

Panie Jarosławie! Nie wszystko już przecież stracone. Żyją jeszcze niektórzy członkowie byłej Komisji Ustalania Nazw Miejscowości przy URM albo uczestnicy posiedzeń, na których omawiano i dyskutowano materiały z Białostocczyzny. Są na pewno protokoły tych posiedzeń i szczegółowe sprawozdania. Wystarczy zwrócić się do obecnego jej przewodniczącego, prof. dra hab. Kazimierza Rymuta, z prośbą o ich udostępnienie i może wówczas wszystko da się wyjaśnić i odsłonić. Nie wiem, jaki jest skład obecnej Komisji i kto z osób kompetentnych-białorutenistów w niej zasiada lub tylko recenzuje materiały z białoruskiego pogranicza. Wiem, że nie biorą w tym udziału jako członkowie lub recenzenci prof. prof. S. Glinka, L. Ossowski, W. Kuraszkiewicz czy młodsi białoruteniści. Być może o brzmieniu nazw białoruskich na Białostocczyźnie decydują specjaliści od toponimii Pomorza Zachodniego, Kaszub lub Śląska. Moje prace onomastyczne i artkuły z pogranicza polsko-białoruskiego i słowiańsko-bałtyckiego są znane i cytowane, ale ja sam w posiedzeniach Komisji udziału nigdy nie brałem i nie byłem opiniodawcą przysyłanych do mnie dla zrecenzowania materiałów na zlecenie Komisji.

Z szacunkiem

Prof. dr hab. Michał Kondratiuk

* * *

Białostocczyzna

- 60 lat ukończył Mikołaj Hajduk — historyk, publicysta, wieloletni dziennikarz "Niwy", obecnie "Przeglądu Prawosławnego". Z tej okazji 4 czerwca w redakcji tygodnika "Niwa" odbyło się okolicznościowe spotkanie jubilata z dawnymi i obecnymi współpracownikami. Niedawno nakładem mińskiego wydawnictwa "Junactwa" ukazała się nowa książka M. Hajduka "Paratunak". Jest to zbiór esejów historycznych, w których autor barwnie przedstawił przeszłość Białorusi (także Białostocczyzny i całego Podlasia).

- Na podstawie przeprowadzonych na początku czerwca badań Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Białymstoku określono, iż kąpiel dozwolona jest w następujących miejscowościach: nad rzeką Narew — w Narewce, Narwi, Ploskach, Wojszkach, Doktorcach, Surażu; nad rzeką Bug — w Mielniku, Wólce, Drohiczynie; nad rzeką Supraśl — w Supraślu, Jurowcach, Wasilkowie; w zalewach — w Siemianówce, Dojlidach, Siemiatyczach, Czarnej Białostockiej, Krynkach, Sidrze. Warunkowo WIS wydał zezwolenie kąpieli w zalewie w Dubiczach Cerkiewnych i Sokółce oraz w Rybołach nad rzeką Narew.

- 5 czerwca odbyła się wielka akcja sprzątania brzegów zalewu w Siemianówce związana z Dniem Ochrony Środowiska. Głównymi organizatorami akcji byli: dyrektor Gminnego Centrum Kultury, Sprzętu i Rekreacji w Bondarach - Marian Hajduczenia i wójt gminy Michałowo - Sławomir Jośko.

- W połowie czerwca organizacje białoruskie w Polsce oraz prywatne osoby narodowości białoruskiej z Białostocczyzny, Gdańska i Warszawy otrzymały oficjalne zaproszenia do udziału w organizowanym w Mińsku od 7 do 10 lipca br. I Zjeździe Białorusinów Świata. Impreza, której inicjatorem jest Światowe Stowarzyszenie Białorusinów "Baćkauszczyna", ma na celu przeprowadzenie analizy obecnej sytuacji polityczno-ekonomicznej Republiki Białoruś, wypracowanie metod szeroko rozumianej współpracy wszystkich Białorusinów w świecie. Ze względu na wciąż niedemokratyczny obraz państwa białoruskiego, niektóre środowiska wezwały do bojkotu Zjazdu. Trzy tygodnie przed rozpoczęciem imprezy honorowy przewodniczący "Baćkauszczyny" znany pisarz Wasil Bykow zrezygnował z pełnienia tej funkcji ("w obawie przed wykorzystaniem Zjazdu przez niektóre siły polityczne do celów antynarodowych"). Z Polski do wzięcia udziału w imprezie zostało zaproszonych ok. 50 osób.

- W nocy z 17 na 18 czerwca nieznani sprawcy włamali się do siedziby ZG BTSK przy ul. Warszawskiej 11 w Białymstoku. Skradziono sprzęt komputerowy, którego wartość oszacowano na 85 mln zł. Była to już trzecia w ciągu minionego roku kradzież w BTSK. Wcześniej zginął m.in. sprzęt audio-video i samochód "Polonez" (odnaleziono spalony wrak). Z majątku, który BTSK zakupiło 2-3 lata temu za dotację rządową (ponad 4 mld zł — wtedy ok. 0,5 mln dolarów USA), pozostało jeszcze kilka foteli skórzanych (á 17 mln zł. sztuka), nieużytkowana drukarka laserowa, uszkodzona kserokopiarka, samochód "Nysa" i autobus.

- W dniach 22-30 czerwca w Białowieży trwało międzynarodowe seminarium młodzieżowe "Mniejszości narodowe i religijne w Europie", organizowane przez Bractwo Młodzieży Prawosławnej. Uczestniczyli w nim goście z Białorusi, Litwy, Niemiec, Rumunii i Wielkiej Brytanii.

- 26 czerwca w białostockim amfiteatrze odbyło się kolejne Święto Kultury Białoruskiej organizowane przez Zarząd Główny BTSK, na którym zaprezentowało się ok. 20 wykonawców folkloru (zespołów i solistów) z Białostocczyzny. W tegorocznej imprezie zabrakło wykonawców z Republiki Białoruś.

- 26 czerwca w Białowieży odbyło się spotkanie mające na celu powołanie do życia Stowarzyszenia "Białoruski Biznes Klub w Rzeczypospolitej Polskiej", na którym ustalono statutowe cele i zasady działalności przyszłej organizacji. Inicjatorzy uważają, iż "tylko szeroka inicjatywa budowania ekonomiki na nowych zasadach, efektywnego wykorzystania dotychczas dzielącej nas miedzy do lepszego spożytkowania nadarzających się możliwości współdziałania Wschód - Zachód, może przynieść naszej przysłowiowej "ścianie wschodniej" dostatek i rozwój społeczno-kulturalny". Idea Stowarzyszenia "BBK" wyszła ze środowiska warszawskich Białorusinów, czujących silną więź z Białostocczyzną — krajem ojców.

- W czerwcu miały miejsce liczne włamania do cerkwi i kradzieże ikon ze świątyń w Zabłudowie, Michałowie, Pawłach, Rybołach i Kuraszewie.

- 3 lipca na lotnisku w Krywlanach nastąpiło oficjalne otwarcie połączenia lotniczego Białystok - Grodno. Za 10 dolarów amerykańskich trasę tę można pokonać w ciągu 20 minut.

- Od kilku tygodni czas oczekiwania na wjazd do Polski na drogowym przejściu granicznym Bruzgi-Kuźnica Białostocka wynosi 3-4 doby. Wprowadzenie nie tak dawno wspólnej polsko-białoruskiej odprawy paszportowo-celnej, jako działania mającego na celu skrócenie kolejek nie przyniosło spodziewanego efektu. Wydłużony czas oczekiwania jest spowodowany bardzo wolną kontrolą pojazdów, bagaży i podróżnych po stronie białoruskiej, a także ścisłym przestrzeganiem — szczególnie ze strony polskich celników — ograniczeń przy przewozie wyrobów spirytusowych i tytoniowych. Na czterech, pięciu obywateli Białorusi lub państw b. ZSRR przekraczających granicę w Kuźnicy B. przypada zaledwie jeden Polak.

- Badania wody pitnej, przeprowadzone ostatnio przez terenowe stacje sanitarno-epidemiologiczne woj. białostockiego wykazały — zwłaszcza w przydomowych studniach — jakość znacznie odbiegającą od normy. W niektórych wodociągach stwierdzono podwyższoną zawartość żelaza. Żadna wieś białostocka nie posiada kanalizacji zbiorowej.

Łomża

- 17 czerwca w Muzeum Okręgowym w Łomży została otwarta wystawa prezentująca działalność kapelanów wojskowych różnych wyznań w okresie dwudziestolecia międzywojennego i II wojny światowej. Znajdują się tam także pamiątki po kapelanach prawosławnych służących w Wojsku Polskim.

Warszawa

- Walne Zgromadzenie członków "Towarzystwa Pomost" dokonało wyboru nowego Zarządu Głównego, a w wyniku jego ukonstytuowania się został wybrany nowy prezes Towarzystwa — p. Monika Plutecka. Celem towarzystwa jest działalność na rzecz zbliżenia Polski z europejskimi krajami b. ZSRR.

- Na zakończonym 6 czerwca II Zjeździe Związku Ukraińców w Polsce wystąpiono z apelem do Episkopatu Polski o zaniechanie przez Kościół rzymskokatolicki roszczeń do monasteru w Supraślu. Nieoficjalnie mówi się o liście z podobnym apelem, skierowanym przez szefa URM do rzymskokatolickiego arcybiskupa białostockiego.

- 8 czerwca między RP a Republiką Białoruś zostały podpisane kolejne umowy gospodarcze. Ich efektem będzie m.in. otwarcie w sierpniu przejścia granicznego w Połowcach-Piszczatce (na południu woj. białostockiego) i zorganizowanie promocyjnej wystawy "Białoruś '93". Podpisano również list intencyjny odnośnie budowy autostrady Berlin-Warszawa-Mińsk-Moskwa, w którym ustalono, iż przetnie ona granicę w Kukurykach (woj. bialskopodlaskie) - Kozłowiczach (rejon Brzeski).

- Od 15 do 17 czerwca w Legionowie p/Warszawą policjanci z Białorusi, Czech, Estonii, Litwy, Łotwy, Mołdowy, Polski, Rosji, Rumunii, Słowacji i Ukrainy obradowali nad problemem zorganizowanej przestępczości i współpracy służb kryminalnych przy jej zwalczaniu. Za dużą barierę w walce z międzynarodową przestępczością uznano brak wspólnych międzypaństwowych uregulowań prawnych.

- Stowarzyszenie "Wspólnota Polska" wraz z Telewizją Polską zorganizowały akcję wyposażenia środowisk Polaków na Wschodzie w anteny satelitarne do odbioru polskich programów telewizyjnych i radiowych. Przedsięwzięcie ma na celu zakup i instalację 600 anten w polskich ośrodkach, szkołach, domach kultury i parafiach w pasie od wschodniej granicy po Moskwę. Według luźnych ocen organizatorów akcji "Antena na Wschód" na polskie programy czeka tam 2,5 do 4 mln Polaków i ludzi mówiących po polsku.

- 2 lipca Telewizja Polska w programie I w godzinach południowych pokazała program z cyklu "Obok nas", który tym razem poświęcono mniejszości bia- łoruskiej.

Poznań

- Tygodnik "Wprost" opublikował listę stu najbogatszych ludzi w Polsce. Na 97 miejscu znalazł się Sergiusz Martyniuk — szef firmy "Pronar" z Narwi.

Polska — Białoruś

- 28-29 czerwca prezydent RP Lech Wałęsa przebywał w Białorusi. W trakcie oficjalnej wizyty spotkał się z przewodniczącym Rady Najwyższej RB Stanisławem Szuszkiewiczem i premierem Wiaczesławem Kiebiczem oraz tamtejszą Polonią. Lech Wałęsa stwierdził, iż "w roku 2000-ym między RP i RB nie powinno być żadnej granicy" oraz "Polska nie ma roszczeń terytorialnych wobec Białorusi". Odnośnie sytuacji mniejszości narodowych polski prezydent powiedział, że "Białorusini w Polsce dostaną tyle, ile rząd białoruski da Polakom w Białorusi i nic więcej". Członkiem delegacji RP w czasie prezydenckiej wizyty był m.in. Sokrat Janowicz. Rolę tłumacza L. Wałęsy powierzono Olegowi Łatyszonkowi.

Białoruś

- 29-30 maja obradował III Zjazd Białoruskiego Frontu Narodowego "Odrodzenie". Oprócz omówienia bieżących spraw politycznych, wspólnie z obecnymi na zjeździe liderami sił demokratycznych Litwy — W. Landsbergisem i Ukrainy — W. Czornowiłem uzgodniono przeprowadzenie w Mińsku w połowie lipca br. naukowej konferencji dotyczącej sposobów rozwiązania problemów energetycznych regionu bałtycko-czarnomorskiego. W obradach zjazdu wzięła udział kilkuosobowa delegacja Białoruskiego Zjednoczenia Demokratycznego.

- Z dniem 5 czerwca o 50% zdrożały usługi komunalne i wprowadzono ceny wolnorynkowe na żywność. Średnia płaca w przemyśle białoruskim wynosi obecnie 21 tys. rubli (niecałe 20 USD). Wolne Związki Zawodowe domagają się 100% wzrostu płac oraz rekompensaty skutków uwolnienia cen żywności. Cały czerwiec sytuacja w zakładach pracy była napięta, robotnicy grozili strajkiem.

- 11 czerwca Rada Najwyższa Republiki Białoruś uchwaliła ustawę o granicach państwa, w której ustalono, że granice byłej BSRR obecnie stają się granicami RB. W przyjętym dokumencie odrębnie potraktowano granicę z Rosją, w ogóle jej nie wytyczając. Stwierdzono, że Białoruś nie ma pretensji terytorialnych do sąsiadów.

- Od 27 czerwca do 2 lipca w Grodnie trwała międzynarodowa konferencja naukowa "Rzym IV". Było to kolejne sympozjum (poprzednie odbyły się w Rzymie, Lublinie i Kamieńcu Podolskim), na której omawiane są problemy kultur narodów Polski, Białorusi, Litwy i Ukrainy. Tym razem w konferencji wzięli udział także przedstawiciele Japonii, USA, Austrii, Włoch oraz delegacja z UNESCO.

- Niemcy mieszkający w obwodzie witebskim powołali narodową organizację, której głównym celem jest odrodzenie ich języka i kultury ojczystej.

- 20 tysięcy mieszkańców Mińska ubiega się o przyznanie działki ogrodniczej. Chociaż krajobraz podmiejski przypomina pustynię, ziemi nadającej się do uprawy brakuje. Wynika to z ogromnych zniszczeń środowiska naturalnego dokonanych przez tamtejszy przemysł. Znaczną część podmiejskich terenów uprawnych zajmują niekończące się budowy fabryk i osiedli mieszkaniowych. Podobnie jest w innych miastach Białorusi. Chęć posiadania własnego kawałka ziemi jest spowodowana głównie wysokimi cenami żywności.

- Czarny rynek w Brześciu oferuje pełny wybór broni strzeleckiej. Z 250-300 dolarów USA można nabyć pistolet Makarowa, 400-500 dolarów kosztuje pistolet maszynowy Kałasznikowa. Za jeden nabój do pistoletu wystarczy zapłacić 10 rubli.

Francja

- Film fabularny pt. "Ja — Iwan, ty — Abram", który powstał w koprodukcji białorusko-francuskiej, na międzynarodowym festiwalu w Cannes otrzymał jedną z nagród specjalnych.

Kryżawanka

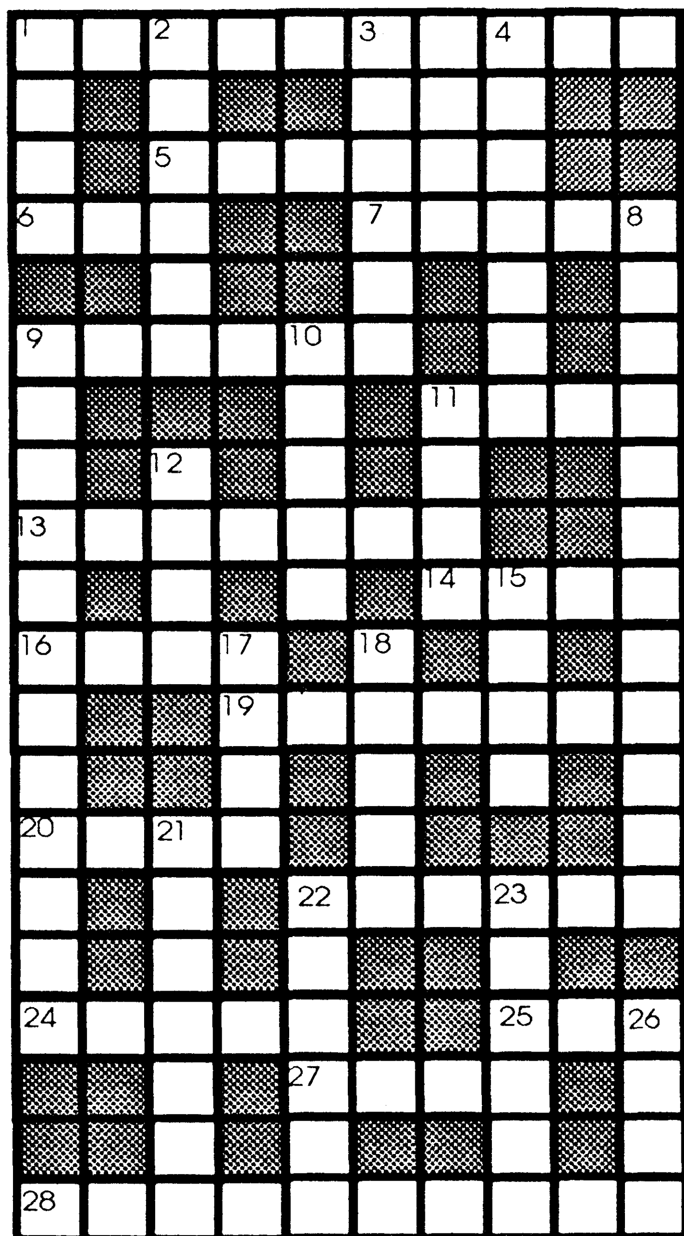
POZIOMO:

1) recytacja, 5) język, lecz nie mowa, 6) tymczasowy banknot, 7) coś cennego, 9) zebranie organu władzy, stowarzyszenia, 11) np. etola, 13) szachy, 14) w żyłach, 16) pocisk, 19) zgraja nieproszonych gości, 20) np. puchacz, 22) gałąź lub dziewczyna, 24) atrybut więzienia, 25) kurz, 27) strefa, 28) samotność.

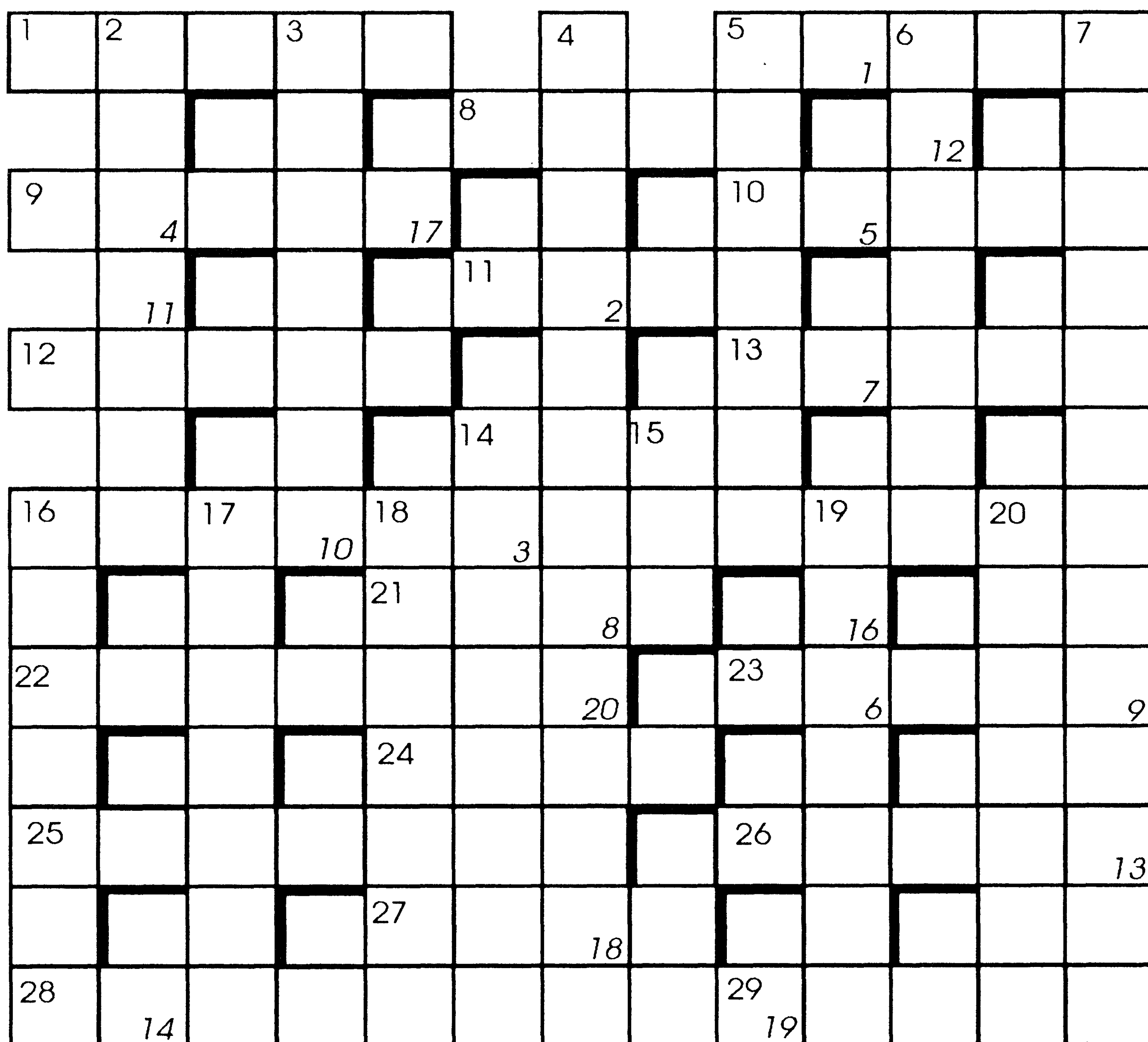
PIONOWO:

1) ułamek, 2) przyznanie się do winy, 3) imię Bahdanowicza, 4) papieros, 8) ojcowizna, 9) zaczyna naukę w szkole, 10) pewien porządek społeczny, 11) bagnet, 12) pochyłość, stok, 15) kierownica, 17) imię Kupały, 18) uroczysty dzień, 21) nurek, 22) gryzoń, 23) wwóz z zagranicy, 26) nieszczęście, siła nieczysta.

"jadań"

Krzyżówka z hasłem

POZIOMO:

1. Jedna jaskółka nie czyni lata, nie czyni miasta jedna..., 5. Ma go kilof, jastrząb i kozacka czajka, 8. Pierworodny syn Adama i Ewy, był oraczem, 9. Wstyd, ujma, 10. Nadziei tli się, 11. Stan w płn.-zach. Brazylii, stolica Rio Branco, 12. Wujaszek z Czechowa, 13. Cyngiel, 14. Kananejska bogini płodności i wojny, siostra Baala, 16. Jedna z zimowych dyscyplin sportowych, 21. Państwo afrykańskie, 22. Góry z "rysami", 23. Wieszcz białoruski (1882-1956), 24. Nielot — struś australijski, 25. Gałąź palmy używana przez Żydów w czasie święta Szałasów (Sukkoł), 26. 7, 27. Cal w pisowni oryginalnej, 28. Autor "Królewicza i żebraka", 29. Imię Kupały.

PIONOWO:

2. Zespół muzyczny z Witebska, 3. Otrzymał je Mojżesz od Boga, 4. Wincuk Dunin ... — autor libretta do pierwszej białoruskiej opery "Wieśniaczka" z muzyką St. Moniuszki, 5. Główna rzeka Mołdowy, 6. Purpurowy atrament, którym podpisywali się cesarze rzymscy, 7. Organizacja mieszczan lwowskich i wileńskich powołana do obrony przed wpływami unii, 14. Cyganka z "Chaty za wsią" J. I. Kraszewskiego, 15. Rzeka w Szwajcarii, lewy dopływ Renu, 16. Rodzaj broni białej, 17. Imię Naryszkiny — matki Piotra I, 18. Lider "Białowieży", 19. Najznakomitszy białoruski humanista, 20. Bardzo rzadka już budowla w podlaskim krajobrazie.

"AS"

Rozwiązaniem **krzyżówki z hasłem** będzie hasło, które utworzą litery z pól ponumerowanych w prawym dolnym rogu od 1 do 20. Natomiast rozwiązanie **kryżawanki** stanowią wszystkie wyrazy wpisane do diagramu (w odróżnieniu od krzyżówki - w języku białoruskim).

Wśród czytelników, którzy do końca sierpnia przyślą co najmniej jedno prawidłowe rozwiązanie, rozlosujemy nagrody książkowe. W losowaniu nagrody głównej (zestawu kaset magnetofonowych z nagraniami Danczyka) wezmą udział tylko odpowiedzi z obydwoma prawidłowymi rozwiązaniami.

Prawidłowe rozwiązanie **krzyżówki z pytaniem** z poprzedniego numeru brzmi:

"Już dzisiaj pomyśl o Basowiszczu"

Do diagramu "kryżawanki" należało wpisać następujące wyrazy:

УПОПЕРАК: ацэнка, думка, сшытак, ларок, сабака, адліга, індык, абсурд, невад, уладар.

УНІЗ: цёшча, нітка, адклад, жмуркі, Масква, свіння, будова, какаду, лёска, горла.

Nagrody książkowe wylosowali:

Pani **Anna Sawczuk** z Siemiatycz i Pan **Aleksander Dobczyński** z Białegostoku.

Nagrodę główną - zestaw kaset magnetofonowych z nagraniami Danczyka wylosowała Pani **Eugenia Szymczuk** z Warszawy.

Gratulujemy.

Nagrody prześlemy pocztą.